

Specifika náhradní rodinné péče

Eva Pindřáková

Bakalářská práce
2009

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Fakulta humanitních studií

Ústav pedagogických věd

akademický rok: 2008/2009

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Eva PINĎÁKOVÁ**

Studijní program: **B 7507 Specializace v pedagogice**

Studijní obor: **Sociální pedagogika**

Téma práce: **Specifika náhradní rodinné péče**

Zásady pro vypracování:

Volba a formulování tématu, cíle práce.

Zpracování teoretické části prostřednictvím odborné literatury týkající se dané problematiky.

Sběr, zpracování a vyhodnocení dat.

Shrnutí výsledků výzkumu, vyslovení závěrů a návrhů.

Rozsah práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

ARCHNER, C. Dítě v náhradní rodině: nejčastější problémy při výchově. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-578-4.

MATĚJČEK, Z. a kol. Náhradní rodinná péče. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7078-304-8.

MATOUŠEK, O. a kol. Metody a řízení sociální práce. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-548-2.

MATOUŠEK, O. Slovník sociální práce. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-549-0

MUSILOVÁ, M. Případová studie jako součást pedagogické praxe. Olomouc, 2003. ISBN 80-244-0749-3

Zákon o rodině č. 94/1963 Sb., ve znění pozdějších předpisů.

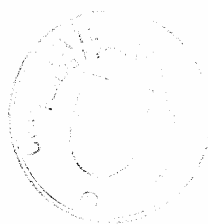
Zákon o sociálně-právní ochraně dětí č. 359/1999 Sb., ve znění pozdějších předpisů

Vedoucí bakalářské práce: **Mgr. Radana Nováková**
Ústav pedagogických věd
Datum zadání bakalářské práce: **13. února 2009**
Termín odevzdání bakalářské práce: **15. května 2009**

Ve Zlíně dne 13. února 2009

prof. PhDr. Vlastimil Švec, CSc.
děkan

L.S.

Mgr. Soňa Vávrová, Ph.D.
vedoucí katedry

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ/DIPLOMOVÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním diplomové/bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že diplomová/bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k prezenčnímu nahlédnutí;
- na moji diplomovou/bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – diplomovou/bakalářskou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování diplomové/bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky diplomové/bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

Ve Zlíně 11. 5. 2007

Pavel Bata

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevýdělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlázení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, ušije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst.

3). Odpírá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užit či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jim dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlédne k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Bakalářská práce řeší problematiku náhradní rodinné péče. Práce je rozdělena do dvou částí. Teoretická část popisuje jednotlivé formy náhradní rodinné péče, tak jak je vykládá legislativa. Seznamuje čtenáře jak se postupuje při osvojení a jaké jsou specifické problémy osvojení. Praktická část, prostřednictvím dílčích případových studií, vypovídá o adaptaci šesti osvojených dětí na novou rodinu a prostředí.

Klíčová slova:

náhradní rodinná péče, ústavní výchova, adopce, pěstounská péče, předadopční péče, osvojenec, osvojitel, právně volný, identita

ABSTRACT

This BA thesis focuses on the issue of family care. The thesis is composed of two parts. The theoretical part describes the individual forms of substitute family care according to legislation. It provides readers the information on how to proceed in the process of adoption and highlights the specific problems of adoption. The practical part, which is based on separate case-studies, deals with the adaptation of six adopted children to their new family and surroundings.

Keywords:

substitute family care, institutional upbringing, adoption, foster care, pre-adoption care, adoptive child, adoptive father/mother, legally free, identity

Děkuji vedoucí diplomové, slečně Mgr. Radaně Novákové, Ph.D., za konzultace, odborné vedení a cenné rady, které mi poskytla při zpracování této bakalářské práce.

OBSAH

ÚVOD	10
ITEORETICKÁ ČÁST	11
1 NÁHRADNÍ RODINNÁ PÉČE	12
1.1 ADOPCE (OSVOJENÍ).....	12
1.1.1 Druhy osvojení.....	13
1.1.2 Děti vhodné k osvojení	14
1.2 PĚSTOUNSKÁ PÉČE	15
1.2.1 Druhy pěstounské péče	16
1.2.2 Děti vhodné pro pěstounskou péči	17
1.3 PORUČENSTVÍ	18
1.4 SVĚŘENÍ DO VÝCHOVY JINÉ FYZICKÉ OSOBĚ NEŽ RODIČE.....	19
2 LEGISLATIVNÍ ÚPRAVA NÁHRADNÍ RODINNÉ PÉČE	20
3 REALIZACE NÁHRADNÍ RODINNÉ PÉČE	21
3.1 ZPROSTŘEDKOVÁNÍ NÁHRADNÍ RODINNÉ PÉČE	21
3.2 PŘIJETÍ DÍTĚTE DO RODINY	22
3.3 PRÁCE S NÁHRADNÍ RODINOU	23
4 SPECIFIKA PŘI VÝCHOVĚ NEVLASTNÍCH DĚTÍ	25
4.1 DĚDIČNÉ DISPOZICE	25
4.2 RODIČOVSKÁ IDENTITA	27
IPRAKTICKÁ ČÁST	29
5 CÍL PROJEKTU	30
6 VÝZKUMNÝ PROBLÉM A KLÍČOVÉ KONCEPTY	31
7 CHARAKTERISTIKA VZORKU	32
7.1 ROZHODNUTÍ O METODÁCH	33
8 POPIS A METODOLOGIE VÝZKUMU	34
9 ZPRACOVÁNÍ VÝZKUMU	36
9.1 PŘÍPADOVÁ STUDIE Č. 1 - ADÉLA	36
9.2 PŘÍPADOVÁ STUDIE Č. 2 - JOHANA	39
9.3 PŘÍPADOVÁ STUDIE Č. 3 - JIŘÍ	41
9.4 PŘÍPADOVÁ STUDIE Č. 4 - PATRIK	43
9.5 PŘÍPADOVÁ STUDIE Č. 5 - IVANA	46
9.6 PŘÍPADOVÁ STUDIE Č. 6 - DAVID.....	48
10 VÝSLEDKY VÝZKUMU	51
ZÁVĚR	54
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	56
SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK	58

SEZNAM PŘÍLOH	59
----------------------------	-----------

ÚVOD

V bakalářské práci jsem se zabývala problematikou náhradní rodinné péče, která je v současné době velmi aktuální. Česká republika totiž patří do skupiny zemí s poměrně vysokým podílem dětí umístěných do ústavní péče. Současným trendem sociální politiky státu je snaha o snížení tohoto podílu, a to buď prostřednictvím pomoci sociálně dysfunkčním rodinám za účelem udržení dětí v původním přirozeném prostředí, anebo zvýšením podílu náhradní rodinné péče na úkor péče ústavní.

Náhradní rodinná péče tedy představuje vhodnou alternativu jak pro opuštěné děti, tak pro bezdětné páry, které chtějí založit rodinu. Možnost získat děti do náhradní rodinné péče přitom není uzavřena ani rodinám, které již vlastní děti mají. Současná legislativa nabízí více možností jak vytvořit novou rodinu. Z nejnámějších možností je potřeba vzpomenout adopci (osvojení), pěstounskou péči, poručenství, aj.

Jelikož mě tato problematika velmi oslovila, a to nejen díky její aktuálnosti, ale také kvůli její všeobecné společenské užitečnosti, zvolila jsem si ji za téma mé bakalářské práce. Cílem mé práce bylo jednak podat kompletní přehled jednotlivých forem náhradní rodinné péče, ale také zhodnotit adaptaci šesti osvojených dětí v adoptivní rodině.

Bakalářská práce se dělí na část teoretickou a část praktickou. V teoretické části jsem vymezila základní formy náhradní rodinné péče, její charakteristiku a právní úpravu jednotlivých typů dle platné legislativy. Zároveň jsem popsala proces zprostředkování náhradní rodinné péče. V poslední kapitole teoretické části jsem se věnovala specifickým problémům, se kterými se mohou náhradní rodiče setkat.

Abych naplnila základní cíl mé bakalářské práce, tj. posouzení adaptace dětí v náhradní rodině, vyhledala jsem pro tyto účely vhodné respondenty. V další fázi jsem provedla sběr základních informací, a to prostřednictvím rozhovoru, pozorování a analýzy dokumentů. Na základě takto zjištěných skutečností jsem vypracovala případové studie, ve kterých jsem podrobně zaznamenala kompletní údaje o osvojených dětech. V poslední části praktické části jsem provedla vyhodnocení zjištěných dat.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 NÁHRADNÍ RODINNÁ PÉČE

Náhradní rodinná péče je určitá forma péče, ve které je dítě vychováváno „náhradními rodiči“. Prostředí, kde je dítě vychováváno, se nejvíce podobá přirozenému rodinnému životu. Jak uvádí Matějček (1994), už v historii lidského rodu dítě, které se ocitlo na světě z nějakých důvodů opuštěné, bylo přijato cizími lidmi za vlastní. S vývojem společnosti se vytvořily zákony umožňující přijetí opuštěného dítěte do rodiny náhradní. Společnost tak zachraňuje jedince, kteří by se vyvíjeli nežádoucím způsobem v dysfunkčním prostředí. Umísťovat děti do náhradní rodinné péče je u nás možné teprve od roku 1963. V tomto roce vznikl **Zákon o rodině – zákon č. 94/1963 Sb.**, kdy se důležitost rodiny opět postavila do popředí. Bylo to období, ve kterém se kladl důraz na individuální potřeby dětí, tím se otevřela nová perspektiva pro adopci a později pro pěstounskou péči i pro další typy náhradní rodinné péče, jako je třeba poručenství, mezinárodní osvojení a podobně. Zákon též umožnil zbavit rodiče, kteří hrubě zanedbávali své povinnosti vůči dětem, rodičovské zodpovědnosti, tím se stalo dítě právně volné. Zákon dále umožnil vyhledání vhodných osvojitelů pro opuštěné děti, které musely pobývat v ústavní výchově.

V dnešní době u nás existuje dostatečně široký výběr možností náhradní rodinné výchovy pro jedince, kteří neměli v životě tolik štěstí a narodili se do dysfunkční rodiny. Na prvním místě se nabízí adopce. V tomto případě dítě dostává příjmení svých osvojitelů a nabývá práv a povinností jako v rodině vlastní. Další možností jak přijmout opuštěné dítě do své péče je pěstounská péče. Práva a povinnosti nevlastních rodičů jsou omezeny, řídí se podle **Zákona o sociálně–právní ochraně dětí 359/1999 Sb.** Manželské páry, ale i jednotlivci mohou (dle výše zmíněného zákona) do pěstounské péče přijímat jednotlivé děti, ale i skupinu dětí. Další možností, jak přijmout dítě do své péče je poručenství či svěření do péče jiné fyzické osobě než je rodič.

1.1 Adopce (osvojení)

Osvojení je považováno z hlediska právního za nejvyšší typ náhradní rodinné péče a to z toho důvodu, že postavení osvojence vůči osvojitelům je totožné s postavením vlastních dětí se svými rodiči. Osvojení se řídí **Zákonem o rodině 94/1963 Sb.**, ve znění pozdějších předpisů a **Zákonem o sociálně–právní ochraně dětí 359/1999 Sb.**, ve znění pozdějších předpisů.

Podle tohoto zákona vzniká osvojením mezi osvojitelem a dítětem takový vztah, jako mezi biologickými rodiči a vlastními dětmi. Osvojitelé tak přebírají za osvojence i rodičovskou zodpovědnost. Dítě zároveň dostává příjmení nových rodičů. Vztah příbuzných osvojitelů s dítětem je tedy příbuzenský. Osvojit je možné jen děti nezletilé (tj. děti mladší 18 let), které jsou právně volné. K osvojení může dojít, jen pokud k tomu dají biologičtí rodiče písemný souhlas. Jejich souhlasu není třeba jestliže:

- po dobu šesti měsíců neprojeví opravdový zájem o nezletilé dítě, tzn. pravidelně ho nenavštěvovali, neplnili vyživovací povinnost, nezajistili rodinné a sociální prostředí tak, aby jej mohli mít ve své péči
- po dobu dvou měsíců po narození neprojeví žádný zájem o dítě

Osvojit dítě může podle zákona také jedinec, pokud se zaručuje svým způsobem života a pokud bude plnit své společenské funkce. Mezi osvojitelem a osvojencem musí být přiměřený věkový rozdíl (jako je mezi rodiči a dětmi). Nejvhodnější věková hranice je 25 – 35 let. Soud je povinen zjistit, jaký je zdravotní stav osvojitelů, a také posoudit, jaká je jejich motivace a dispozice k osvojení. Důležité je seznámit s výsledky zákonného zástupce osvojence. Rovněž musí prověřit zdravotní stav osvojence a zjištění předat jak osvojitelům, tak i zákonným zástupcům. O osvojení rozhoduje soud, před nímž musí uplynout nejméně tři měsíce, po které budoucí osvojitelé pečují o dítě v tzv. předadopční péči na své vlastní náklady.

1.1.1 Druhy osvojení

Dle **Zákona o rodině č. 94/1963 Sb.** a **Zákona o sociálně-právní ochraně dětí č. 359/1999 Sb.**, se osvojení rozděluje na:

- Osvojení zrušitelné
- Osvojení nezrušitelné
- Mezinárodní osvojení

Osvojení zrušitelné

Nazývá se také adopce I. stupně. Mluvíme o ní tehdy, pokud práva a povinnosti biologických rodičů přecházejí na osvojitele, ale v rodném listu jsou uvedeni biologičtí ro-

diče. Soud má v tomto případě pravomoc osvojení z vážných důvodů zrušit. Zrušením pak zanikají práva a povinnosti jak osvojitelů, tak osvojenců.

Osvojení nezrušitelné

Takto osvojit dítě může manželská dvojice, jeden z manželů, který žije s rodičem dítěte, nebo jedinec, ale jen v případě, že osvojení splní svoje společenské poslání. O nezrušitelném osvojení, tedy o adopci II. stupně, rozhoduje soud. Od zrušitelné adopce se odlišuje tím, že osvojitelé jsou zapsáni v rodném listu místo rodičů biologických. Tento druh adopce je možný jen u dětí starších jednoho roku.

Mezinárodní osvojení

Jedná se o osvojení do ciziny a z ciziny. U nás zajišťuje osvojení do ciziny **Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí** se sídlem v Brně. Pokud jsou děti právně volné a nepodaří se pro ně během 6 měsíců najít vhodné osvojitele v ČR, přichází v úvahu právě osvojení do zahraničí, které zprostředkovává již zmíněný Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí. V případě, že by se našla pro osvojence náhradní rodina v ČR a zároveň i v zahraničí, má přednost země původu dítěte, vyplývá to z **Úmluvy o právech dítěte**.

Mezinárodní osvojení vypracovala Haagská konference mezinárodního práva. V České republice vstoupila tato úmluva v platnost 1.6.2000. Společně se **Zákonem č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí** umožní osvojení dětí do ciziny a z ciziny.

Haagská úmluva stanovuje postup při osvojování nezletilých do zahraničí, dále také určuje kompetence a povinnosti jednotlivých institucí, zajišťuje anonymitu a nepovoluje žádné hmotné zisky z adopce.

1.1.2 Děti vhodné k osvojení

Podle Matějčka, Koluchové (2002) se jedná o děti v raném věku, u kterých se předpokládá dobrý psychomotorický a zdravotní vývoj a mají vyřešenou právní situaci se svojí původní rodinou, tzn. musí být právně volné. Může se stát, že biologičtí rodiče zneužívají svých práv, poškozují zdravý vývoj dítěte nebo zanedbávají své povinnosti. V tomto případě dochází k právnímu uvolnění, a dítě se tak stává vhodné k osvojení.

„K osvojení jsou vhodné děti jež:

1. žijí nebo je zřejmé, že budou žít trvale mimo vlastní rodinu,
2. potřebují žít v náhradní rodině,
3. jsou schopny navázat citové vztahy k novým rodičům, k nové rodině a organicky se do ní začlenit,
4. jsou právně uvolněny na základě selhání jejich rodiny,
5. jsou zdravé nebo jsou po všestranném lékařském vyšetření za zdravé pokládány (Radvanová, 1980, s. 27).“

1.2 Pěstounská péče

Pěstounská péče je zvláštní forma řízené a státem kontrolované náhradní rodinné výchovy. Její právní vymezení určuje **Zákon o rodině č. 94/1963 Sb., ve znění pozdějších předpisů a Zákon o sociálně-právní ochraně dětí č. 359/1999 Sb., ve znění pozdějších předpisů**. Soud může svěřit dítě do pěstounské péče, je-li to ku prospěchu dítěte nebo manželům, kteří poskytují jistotu řádné výchovy. Zákon umožňuje svěřeni do pěstounské péče i na přechodnou dobu, ale pouze osobám, které jsou podle zvláštního předpisu zařazeny do evidence.

Jedná se o svěřeni na dobu:

- kdy se o něj rodič nemůže z vážných důvodů postarat
- po které mohou dát rodiče souhlas k osvojení
- do rozhodnutí soudu, že není třeba souhlasu rodičů k osvojení

Dle zákona rozhoduje o svěřeni dítěte do pěstounské péče soud, předtím je ale soud povinen prozkoumat, zda budou žadatelé vhodnými pěstouny. Soud může pěstounskou péči zrušit, jestliže o to požádá pěstoun. Pěstounství zaniká dovršením 18 let dítěte, pokud ale studuje, tato hranice se posouvá až na 26 let. Pěstoun nemá vyživovací povinnost k dítěti, dále nemá právo dítě zastupovat a spravovat jeho záležitosti, může vyřizovat jen běžné záležitosti. Zákon také umožňuje pěstounům, aby se obrátili na soud, pokud rozhodnutí týkající se dítěte není v souladu se zájmy dítěte.

Pokud nejsou původní rodiče zbavení rodičovské zodpovědnosti, rozhodují za dítě v důležitých věcech jako je např. volba povolání, cestování dítěte do ciziny a podobně. Zákon jim také umožňuje navštěvovat děti v pěstounských rodinách. Pěstoun tedy není zákonným zástupcem.

Cílem pěstounské péče je podle Matějčka (1994), poskytnout náhradní rodinné prostředí pokud:

- děti nemohou vyrůstat v rodinném prostředí, které by vytvořili biologičtí rodiče
- ústavní péče jakýmkoliv způsobem ohrožuje vývoj dítěte
- nemohou být svěřeny do osvojení z právních, psychologických, sociálních či zdravotních důvodů

Úkolem pěstounů je hmotné zabezpečení dítěte. Stát poskytuje přiměřenou odměnu těm, kteří se dítěte ujali, jedná se o tzv. příspěvek na úhradu potřeb dítěte. **Zákon o státní sociální podpoře č. 117/1995 Sb.** viz dávky pěstounské péče uvádí, že výše tohoto příspěvku se rovná 2,3 násobku částky životního minima. Tato částka není stálá, mění se podle věku dítěte a podle případného postižení dítěte.

1.2.1 Druhy pěstounské péče

Matějček, Koluchová (2002) uvádí ve své knize následující členění pěstounské péče:

- Individuální PP
- Skupinová PP

Individuální pěstounská péče

Při individuální pěstounské péči se dítě svěří manželům nebo i jednotlivcům, pokud jsou vybráni jako vhodní pěstouni. Pěstouny se mohou stát i příbuzní nebo známí. Od osvojení se liší především tím, že dítěti zůstává příjmení po jeho biologických rodičích. **Zákon o sociálně právní ochraně dětí č. 359/1999 Sb.**, umožňuje propůjčit dítěti příjmení pěstounů. Toto gesto napomáhá vzájemnému pocitu sounáležitosti. Pěstounské rodině poskytuje stát příspěvek na úhradu potřeb dítěte, a také jako odměnu za péči o děti. Indivi-

duální pěstounská péče se dále rozlišuje podle toho, zda je vykonávána prarodiči či jinými příbuznými, nebo zda pěstounskou péči vykonává cizí osoba.

Pěstounská péče skupinová

Vykonává se v zařízeních pro výkon pěstounské péče. Pěstounské rodiny mohou mít i děti vlastní, to se netýká matky pěstounky, která pečuje o nezletilé děti v SOS dětských vesničkách. Děti vhodné pro skupinovou pěstounskou péči jsou početnější sourozenecké skupiny, ale není vždy pravidlem.

Pěstounská péče skupinová se dále dělí na:

- velké rodiny
- SOS dětské vesničky

Velké pěstounské rodiny, rodinné buňky

Jsou založeny na manželském principu. Vhodný manželský pár dostává do své péče skupinku přibližně šesti až osmi dětí, často se jedná o sourozenecké skupiny (není vždy pravidlem). Děti mohou být různého věku, pohlaví. Pokud manželský pár nemá svůj rodinný dům, je jim od Ústavu sociálních služeb přidělen dům či rodinná vilka, ale pouze po dobu výkonu pěstounské péče. Jeden z manželů (většinou žena, záleží ale na domluvě) zůstává s dětmi doma, je placen okresním úřadem. Druhý z manželů si nechává své zaměstnání.

Pro takto uměle vytvořené rodiny je nutné zajistit případnou odbornou pomoc při výchově a péči o tyto děti. Důležité je, poskytovat odbornou pomoc, ale nezasahovat při tom do soukromí pěstounské rodiny.

SOS dětské vesničky

Fungují na podobném principu jako rodinné buňky. S tím rozdílem, že velké rodiny jsou založeny na manželském soužití, kdežto v SOS vesničkách se o děti stará pouze matka, tzn. jsou založeny na principu mateřském.

1.2.2 Děti vhodné pro pěstounskou péči

Jedná se o děti ve věku 5 - 6 let a výše. Matoušek (2003) ve své knize podotýká, že toto věkové rozpětí není dané, je to jen jakási přijatelná hranice, která se ale překračuje. Například pokud se jedná o sourozenecké skupiny, uvažuje se i o starších dětech. Výše

zmiňovaný autor doporučuje pěstounskou péči u dětí s lehkými mentálními defekty, hyperaktivitou, dále také u útlumových typů. Pro děti, u kterých je typická sociální provokace, doporučuje individuální pěstounskou péči.

„Do pěstounské péče lze umisťovat děti, jež

1. žijí nebo je zřejmé, že budou žít trvale nebo dlouhodobě mimo vlastní rodinu,
2. potřebují žít v náhradní rodině, popřípadě potřebují speciální péči,
3. nemohly být z právního, zdravotního či sociálního důvodu osvojeny,
4. nemusí být právně zcela volné, ale vážná porucha jejich rodiny je vyjádřena právě rozhodnutím o svěřením do péče jiné osoby či osob,
5. nemusí být zcela zdravé, avšak nejsou vážně nemocné či poškozené,
6. jsou schopny navázat citové vztahy k novým rodičům, k nové rodině a začlenit se do ní (Radvanová, 1980, s. 28).“

1.3 Poručenství

Poručenská péče je vyšší forma pěstounské péče, protože kromě stejných práv je poručník také zákonným zástupcem dítěte. Poručenství se řídí **Zákonem o rodině č. 94/1963 Sb.**, Předpokladem poručnické péče je podle zákona tzv. právní uvolnění dítěte.

Nezletilému dítěti je stanoven soudem poručník, jestliže jeho biologičtí rodiče:

- zemřeli
- byla jim dle zákona pozastavena rodičovská zodpovědnost
- byli zbaveni rodičovské zodpovědnosti z vážných důvodů
- nemají způsobilost k právním úkonům

Úkolem poručníka je tedy nezletilého vychovávat, zastupovat a spravovat jeho majetek. Zákon neukládá na poručníky vyživovací povinnost.

Zákon dále stanovuje, že poručníkem se může stát osoba (fyzická osoba i manželé), kterou doporučili rodiče, je-li to v zájmu dítěte. Jestliže nebyl nikdo doporučen, soud určí

poručníkem pro nezletilé někoho z příbuzných či osob blízkým jeho rodině, popřípadě jinou fyzickou osobu.

Zrušit poručenství může soud na základě návrhu poručníka. Soud může poručníka odvolat, pokud se prokáže jeho nezpůsobilost pro tuto funkci nebo pokud porušuje svá práva či povinnosti proti nezletilému dítěti. Hmotné nároky poručenské péče dostává poručník a jsou stejné jako dávky sociální podpory pěstounům. Též se řídí dle **Zákona č. 117/1995 o státní sociální podpoře**.

1.4 Svěření do výchovy jiné fyzické osobě než rodiče

Tato forma náhradní rodinné péče se doporučuje tehdy, když rodiče nejsou schopni o dítě řádně pečovat. Vychází ze **Zákona č. 94/1963 Sb., o rodině**. Zmínka o této problematice je též v **Zákoně č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí**. Podle zákona vydává rozhodnutí o svěření dítěte jiné fyzické osobě než je rodič soud. Ten dává přednost rodinným příslušníkům nebo příbuzným rodiny. Fyzická osoba, která chce pečovat o dítě, musí poskytnout záruku řádné péče, musí být právně bezúhonná, podmínkou je i uspokojivý zdravotní stav. Rodič je účastníkem řízení o svěření dítěte fyzické osobě, tudíž zná jméno a adresu osob, kterým bylo dítě svěřeno a může žádat o setkávání se s dítětem či poskytování informací o něm. Tato péče může být jen dočasná. Na rozdíl od pěstounské péče zde stát nepřispívá na odměnu za péči o nezletilé dítě.

Práva a povinnosti fyzické osoby:

- povinnost o dítě osobně pečovat
- za nezletilé dítě rozhoduje jen v běžných věcech
- nemá vyživovací povinnost
- pokud je to v zájmu dítěte může hospodařit s jeho výživným

Péče zaniká dosažením 18 let dítěte nebo úmrtím. Zrušit svěření může soud a to na návrh fyzické osoby nebo pokud osoba neplní své povinnosti vůči svěřenému dítěti.

2 LEGISLATIVNÍ ÚPRAVA NÁHRADNÍ RODINNÉ PÉČE

V této kapitole bych chtěla objasnit zákony zabývající se náhradní rodinnou péčí. Stěžejním zákonem věnujícím se této problematice je **Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí**. Nejvýraznější novela tohoto zákona proběhla v roce 2002, kdy byly pravomoci okresního úřadu převedeny na obce s rozšířenou působností. Poslední novela v roce 2006 rozhodla mimo jiné, že pokud soud nařídí dítěti ochrannou výchovu, je povinností obce s rozšířenou působností najít a posoudit fyzickou osobu, u které by mělo dítě pobývat.

Proces umíst'ování dětí do náhradní rodinné péče se dále řídí též podle **Zákona č. 94/1963 Sb., o rodině**. V tomto zákoně je pro náhradní rodinnou péči stěžejní:

- výchovná opatření §41 - §45
- pěstounská péče § 45a - §50
- osvojení § 63 - §77
- poručenství §78 - §82

Při uplatňování zákona o sociálně-právní ochraně dětí a zákona o rodině je zapotřebí nahlédnout ještě do dalších právních předpisů, které souvisí s náhradní rodinnou péčí a o které se opírají i sociální pracovníci při své práci. Tyto právní normy a dokumenty nám umožní lépe porozumět souvislostem mezi zákonem danými stanovami. Jedná se především o následující předpisy:

- Listina základních práv a svobod č. 2/1993 Sb.
- Zákon č.117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů
- Úmluva o právech dítěte č. 104/1991 Sb.
- Úmluva o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení

Jak uvádí Matoušek (2003), základní potřeby a lidská práva, tedy i práva každého dítěte, jsou propojeny a navzájem se podporují. Práva respektují také potřeby jedinců, které společnost uznává a respektuje. Základním principem Úmluvy o právech dítěte je takové uspořádání životních situací a okolností, které vede smysluplně a individuálně k uspokojování základních životních potřeb dítěte.

3 REALIZACE NÁHRADNÍ RODINNÉ PÉČE

Sociální pracovníci, ale i ostatní činitelé, kteří mají možnost rozhodnout o osudu dítěte, mají dle Matouška (2003) jeden z důležitých pomyslných klíčů k budoucnosti světa. Rozpoznání a posouzení potřeb dětí je prvním krokem k jejich dalšímu životu, který se pro osvojitele, pěstouny a jejich osvojené děti otevírá. Prostřednictvím náhradní rodinné péče mohou opuštěné děti získat „novou rodinu“. Myslím, že je velmi důležité, aby sociální pracovníci, ale i ostatní činitelé, kteří mohou ovlivnit umístění dětí do náhradní rodiny, vybírali osvojitele či pěstouny s velkou pečlivostí.

3.1 Zprostředkování náhradní rodinné péče

Základem pro zprostředkování pěstounské péče či osvojení je výběr dětí vhodných k osvojení či pěstounské péči a také vyhledání vhodných osvojitelů či pěstounů pro nezletilé děti. Dle **zákona č. 358/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí**, ve znění pozdějších předpisů, je prvním a zároveň základním úkolem žadatelů sepsání žádosti o osvojení, popřípadě pěstounskou péči. Tuto žádost si vyzvedne žadatel na oddělení sociálně-právní ochrany dětí příslušného **okresního úřadu** v místě trvalého bydliště. Žadatelem musí být fyzická osoba, která má trvalé bydliště na území České republiky. Okresní úřad vede pro účely zprostředkování náhradní rodinné péče evidenci dětí vhodných k osvojení a také evidenci žadatelů (osvojitelů, pěstounů).

Příslušný okresní úřad vede dokumentaci **o dítěti**, která dle zákona obsahuje základní osobní údaje nezletilého, doklad o státním občanství, základní údaje o jeho původní rodině, o zdravotním stavu, popřípadě informace o dědičných dispozicích dítěte. Součástí této dokumentace je také doklad, podle kterého splňuje nezletilé dítě podmínky k osvojení.

Příslušný okresní úřad vede dokumentaci **o žadateli** zahrnující žádost, ve které jsou žadatelovy osobní údaje, doklad o trvalém pobytu, výpis z rejstříku trestů, zpráva o zdravotním stavu žadatele, informace o sociálních a ekonomických podmínkách. Je důležité uschovávat písemný souhlas žadatelů o tom, že souhlasí, aby příslušný orgán sociálně-právní ochrany kdykoliv zjišťoval další informace potřebné pro zprostředkování náhradní rodinné péče.

Konečná (2003) uvádí další postup zprostředkování náhradní rodinné péče. Pokud má příslušný úřad veškeré nutné údaje týkající se žadatelů, začíná sociální šetření, které

provádí sociální pracovnice jmenovaného úřadu. Jejím úkolem je posoudit, zda bude mít dítě v „náhradní rodině“ vhodné podmínky pro rozvoj, a napsat zprávu, která se přikládá k žádosti o zprostředkování náhradní rodinné péče. Žadatelé musí absolvovat psychologické testy, při kterých se posuzuje vhodnost žadatelů dle jejich vlastností, motivace a předpoklady pro výchovu dětí.

Před přijetím dítěte se musí žadatelé účastnit přípravného kurzu, který zajišťuje příslušný okresní úřad nebo osoba pověřená úřadem. Tato příprava je dle zákona o sociálně právní ochraně dětí nutná, účastnit kurzu se žadatelé nemusí pokud:

- již přípravu absolvovali před převzetím dítěte do péče
- mají dítě ve své péči a prokazují se jako schopní pěstouni, osvojitelé
- z vážných důvodů se nemohou dostavit (prověřuje příslušný úřad)

Kurz probíhá formou přednášek a skupinových diskusí s odborníky nebo se zkušenými osvojiteli, pěstouny. Díky tomuto kurzu se potenciální rodiče setkávají s dalšími žadatelé, a mohou si tak vzájemně předávat své dosavadní zkušenosti.

Poté nastává doba čekání na dítě, která se liší podle požadavků potenciálních rodičů a též podle regionu. Matějček, Koluchová (2002) radí žadatelům toto období využít přípravami na svou budoucí roli, věnovat se sobě, partnerovi, rodině, zálibám. Výše uvedení autoři doporučují seznámit se s rodinou, která již má zkušenost s přijetím "cizího" dítěte za vlastní.

3.2 Přijetí dítěte do rodiny

Období přijetí dítěte do rodiny je obdobím adaptace. Každý člen rodiny si k příchodnému dítěti vytváří vztah, také nový člen rodiny si buduje vztah se svými novými příbuznými. Jak dlouho trvá dítěti než si vytvoří citové vazby s rodinou ovlivňuje minulost dítěte, deprivace z dětství, délka pobytu v ústavním zařízení. Myslím, že velký podíl na správné adaptaci dítěte má též připravenost rodiny a její schopnost přijmout dítě a poskytnout mu potřebnou jistotu a lásku.

Pokud se najde pro žadatele vhodné dítě, předá sociální pracovnice příslušného krajského úřadu tzv. výzvu k převzetí dítěte. Konečná (2003) ve své knize uvádí, že povinností sociální pracovnice je seznámit budoucí osvojitele, pěstouny, se zdravotním stavem

dítěte a poskytnout jim dostupné informace týkající se minulosti dětí. Žadatelé mají možnost v této fázi zvážit, zda je pro ně konkrétní dítě vhodné. Dítě se většinou nedává žadatelům domů hned, závisí to na připravenosti dětí i osvojitelů, na situaci, atd. Budoucí rodiče dítě nejdříve navštěvují v zařízení, aby se lépe seznámili.

Nastává **předadopční péče**, dle zákona se jedná o období po převzetí dítěte ze zařízení, kdy se spolu snaží rodič a dítě sžít. Toto období trvá tři měsíce. V předadopční péči mohou žadatelé dítě vrátit, nebo může být odebráno sociální pracovníci. Pokud toto období proběhne úspěšně, vytvoří se mezi dítětem a rodiči citové vazby a je zahájeno soudní jednání o osvojení nebo o pěstounské péči. Budoucí osvojitelé, pěstouni mají dle zákona právo všechny otázky, týkající se vyřizování záležitostí ohledně přijetí dítěte do náhradní rodinné péče, konzultovat se sociální pracovníci v místě bydliště.

Po převzetí dítěte do rodiny, upozorňuje Archnerová (2001), je důležité vyhýbat se v prvních dnech změnám pro dítě. Je dobré zjistit co nejvíce informací (od vychovatelek, zdravotních sester, předchozích pěstounů, apod.) o režimu dítěte a nějaký čas jej neměnit. Dodržovat stejný rytmus dne, používat stejné oblečení, jíst stejná či podobná jídla. Dítěti tato opatření pomáhají při adaptaci na nové prostředí. Rodiče by měli začít provádět změny, až pokud si budou jisti, že dítě získalo jistotu a důvěru v prostředí.

„Během několika prvních měsíců by si adoptivní rodiče měli ujasnit nejen své potřeby, ale i to, co od vztahu s dítětem očekávají. Někdy si rodiče vytvoří představu, jaké dítě by si rádi adoptovali. Do vztahu vstupují s velikým očekáváním, co se projevu a chování dítěte týče. Pokud se jejich představy nenaplní, je pro ně těžké se dítěti věnovat. Nereálné očekávání ohledně dítěte a dalších osob, které jsou do adoptivního procesu zapojeny, často vyvolává silné napětí v rámci nově vytvořeného rodinného systému (Schoolerová, 2002, s.103).“

3.3 Práce s náhradní rodinou

Dle Schoolerové (2002) je jedním z faktorů zdravé rodiny fakt, že jsou adoptivní rodiče ochotni vyhledat odbornou pomoc, obzvláště pokud se jedná o dítě se speciálními potřebami nebo už starší dítě. Pro náhradní rodiny existuje celá síť služeb a odborné pomoci, která zahrnuje sociální pracovníky, učitele ve škole a terapeuty.

Dle zákona č. 358/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, jsou zřízeny organizace zabývající se odbornou pomocí náhradním rodinám. Jejich úkolem je podle výše uvedeného zákona poskytovat služby v rozsahu:

- pomoc rodičům při řešení výchovných nebo jiných problémů souvisejících s péčí či výchovou dítěte
- zprostředkování nebo poskytování poradenství adoptivní rodině při výchově, vzdělávání a péči o zdravotně postižené dítě
- zřizování a provoz odborného poradenství pro děti v náhradní rodině
- poskytování výchovné a poradenské péče pěstounům v zařízení při výkonu pěstounské péče a také sledování výkonu pěstounské péče
- zajišťování přípravy fyzických osob vhodných stát se osvojiteli nebo pěstouny k převzetí rodiny, přípravu zařizuje okresní úřad

4 SPECIFIKA PŘI VÝCHOVĚ NEVLASTNÍCH DĚTÍ

Formy náhradní rodinné péče mají společný znak. Osvojitelé přijímají „cizí dítě“ za vlastní. Stávají se tak rodiči a nastává u nich celá řada změn. Změní se jejich rytmus života, chod domácnosti a také trávení volného času. Po příchodu dítěte do rodiny je důležitá adaptace na nové prostředí, členy rodiny. U těchto dětí můžou vyvstat různé potíže, ty mohou být spojeny s genetickou informací, zkušenostmi z předchozího období. Rodiče jsou proto vystaveni určitým nárokům. Musí se proto naučit s dítětem správně komunikovat, přijímat ho takové jaké je.

4.1 Dědičné dispozice

Dědičné předpoklady jsou u každého jedince dané a nejde je žádným způsobem měnit. Vágnerová (in Matějček, 1999) uvádí, že každá vlastnost, tělesná i duševní, má svůj genetický základ a ovlivňuje vývoj jedince od početí až do smrti. Genetické dispozice se mohou za určitých okolností posilovat či oslabovat. Lidé s různými dědičnými předpoklady mohou reagovat různým způsobem na stejné prostředí.

Je známo, že v dětství se neprojevují všechny geny ve stejné míře, proto není možné u dětí, které se dostanou do adoptivní rodiny, určit jak se budou vyvíjet. V takovém případě se osvojitelé snaží zjistit co nejvíce informací o biologických rodičích dítěte, ne vždy se jim to ale povede. Jako nejvýznamnější prostředí, které ovlivňuje vývoj psychických vlastností dítěte, je označena rodina. Výchova dítěte je též do značné míry poznamenána dědičností a oddělení vrozených předpokladů od vlivů prostředí je pro rodiče velmi nelehký úkol. Vývoj dítěte neovlivňuje jenom rodina, ale i prostředí, ve kterém se jedinec pohybuje. (Matějček, 1999)

Dědičnost inteligence

Zkoumáním dědičnosti inteligence zjistil Matějček (1999), že inteligence závisí ve větší míře na dědičnosti a ovlivnit ji výchovou a prostředím, ve kterém dítě vyrůstá jde jen částečně. Uvádí, že 70 - 75% zahrnují vrozené dispozice a 25 - 30% mohou ovlivnit právě rodiče či prostředí.

„Inteligence, jako všechny polygenně podmíněné znaky, vykazuje v průběhu několika generací trend nazvaný regrese k průměru. To znamená, že potomci velmi nadaných rodičů mají tendence být o něco blíže k průměru, a opačně, děti výrazně podprůměrných

rodičů mohou být o něco lépe disponovány. Toto pravidlo platí pro celou populaci, ale zřejmě je až ve velké skupině, nikoliv v jednotlivých rodinách. Regrese k průměru má určitou protiváhu v tendenci k nahodilému odchylování od průměru, jinak by se totiž variabilita těchto dispozic stále zmenšovala (Matějček, 1999, s. 109)."

Adoptované děti tvoří skupinu, která je dle výše uvedeného autora vhodná pro určení vlivu prostředí na vývoj inteligence. Jedná se o děti, které po svých adoptivních rodičích nic nezdědily, ale tím, že s nimi žijí, se jistým způsobem spoluutvářejí. Toto spoluutváření závisí na jejich schopnostech, vzdělání, osobnosti. Adoptované děti by měly být rodičům podobné podle toho, do jaké míry se prostředí podílí na vzniku a rozvoji inteligence. Očekávání adoptivních rodičů je mnohdy vyšší, než jaké může dítě splňovat.

Dědičnost psychických poruch a nemocí

Mentální postižení bývá často způsobeno geneticky, může být také podmíněno negativními exogenními vlivy v prenatálním období. Faktory poškozující inteligenci mohou být velice různorodé, někdy je lze velmi obtížně identifikovat. K rozvoji poruch chování přispívají i vlivy vnějšího prostředí. Matějček (1999) ve své knize uvádí několik psychických poruch, které mohou být ovlivněny dědičností:

- **Polygenně dědičný defekt inteligence.** Tito jedinci netrpí žádným onemocněním, jedná se o snížené schopnosti inteligence.
- **Mentální postižení dědičné monogenním způsobem** je závažnější porucha inteligence než v předchozím případě. Pro toto postižení je typické, že vzniká až jako druhotné. Je geneticky podmíněno prvotnímu (např. metabolickému) postižení. Ke vzniku tohoto onemocnění stačí porušený jeden gen.
- **Mentální postižení z důvodu chromozomální odchylky** vzniká tehdy, pokud se struktura či velikost chromozomu liší od normy. Takto postižení jedinci bývají typického vzezření a mají rovnoměrně sníženou inteligenci. Nejznámějším příkladem je Downův syndrom.
- **Mentální postižení vázané na pohlaví.** Tato porucha postihuje převážně chlapce, ti nemají další chromozom x, který by mohl kompenzovat případnou odchylku. Např. syndrom lomivého X je způsoben mutací genu. Takto postižení chlapci jsou mentálně retardováni, trpí poruchou socializace.

- **Schizofrenie či deprese** může být též geneticky podmíněna
- **Genetická dispozice k poruchovému chování** postihuje právě děti, jejichž rodiče o ně nepečovali řádným způsobem, neplnili své rodičovské povinnosti. Dědičnost této poruchy se může projevit až v adolescenci, i když se v dětství objevují různé potíže typické pro tuto poruchu osobnosti.

Adoptivní rodiče a pěstouni se musí smířit s rizikem postižení, protože některé poruchy nelze vyloučit ani potvrdit. Faktem ale zůstává, že se dědičné dispozice na vzniku psychických onemocnění nějakým způsobem podílejí, proto je tedy třeba s touto skutečností počítat. "Náhradní rodiče" by neměli zapomínat na fakt, že dobré prostředí může mnohé projevy ovlivnit.

4.2 Rodičovská identita

Potřeba identity je jednou ze základních lidských potřeb, která pomáhá člověku při utváření osobnosti. Výsledkem uspokojení této potřeby je přijetí sama sebe, sociální zařazení a následně pak pozitivní přijímání druhých. Matějček (1999) poukazuje nejen na identitu vnitřní, ale i vnější. Do vnější identity patří např. jméno, příjmení, občanský průkaz, národnost, státní občanství, ale i ostatní údaje sloužící pro identifikaci člověka.

Rodičovská identita, sehrává u osvojitelů velmi důležitou roli. Z hlediska společenského jsou osvojitelé vystavováni, mnohdy přehnanému zájmu a pozorování. Přijetí „cizího dítěte“ je považováno za velmi prospěšné, ale především je to něco zvláštního a nezvyklého. Jestliže adoptivní rodiče delší dobu očekávají příchod nového člena rodiny a jejich touha je naplněna, mají potřebu si svou "nově nabytou" rodičovskou identitu chránit. Osvojitelé mají tendenci vžívat se do role vlastních rodičů se vším všudy. Musí ale přijmout své nové postavení, zbavit se napětí, obav a pochybností. Pak budou teprve schopni přijmout svou skutečnou identitu náhradních rodičů. Toto přijetí však vyžaduje trpělivost a úsilí, proto by mělo být podporováno např. poradenskou činností, zákony, úřady. Nejlepší obranu však získávají sami v sobě. (Matějček, 1999)

Často se stává problémem fakt, že adoptivní rodiče nechtějí dítěti sdělit pravdu o jeho původu. Přijali dítě za vlastní a odmítají všechno, co by mohlo tuto iluzi změnit. Adoptivním rodičům se dle výše zmíněného autora, ale nepodaří tuto pravdu utajit. Může se stát, že dítěti prozradí pravdu o jeho minulosti např. prarodiče či jiní staří lidé

v příbuzenstvu, kteří se už nedokáží ovládat, nebo děti přátel rodiny, kteří se rádi pochlubí s "tajemstvím". Pokud se adoptované dítě dozví pravdu o své minulosti od nesprávných lidí, necitlivým způsobem a v nesprávný čas může to vážně ohrozit adoptivní rodinu. Dochází ke ztrátě důvěry a zhroucení rodinné identity ze strany dítěte.

Matějček (1994) uvádí další případ, kde se rodičovská identita projevuje. Dítě, které přichází do rodiny, není zcela zdravé, neodpovídá zcela ideálům a představám. Rodiče nepočítali s vrozenou nebo získanou vadou dítěte a jsou dotčeni ve své rodičovské identitě a tvrdí, že to není možné, že musí jít o záměnu. K rodičovské identitě patří očekávání, ambice a ideály, kterých se rodiče nedovedou vzdát či přizpůsobit skutečnosti. To jak se rodičovská identita utváří má vliv na vývoj dítěte, proto je důležité ji nepodceňovat.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

5 CÍL PROJEKTU

Cílem navrhovaného projektu je **popsat adaptaci dětí v adoptivní rodině, charakterizovat současný stav a navrhnout řešení případných problémů** zjištěných prostřednictvím dílčích případových studií.

Význam práce vidím v několika rovinách (Maxwell, 2005 in Švaříček, Šed'ová, 2007):

Intelektuální

Tento projekt přispěje studentům sociálních oborů, budoucím pěstounům a osvojitelům k rozšíření odborného poznání v oblasti náhradní rodinné péče.

Praktický

Výsledky mého projektu budou nabídnuty příspěvkové organizaci *Poradna pro rodinu, manželství a mezilidské vztahy Zlín*, která se zabývá zprostředkováním náhradní rodinné péče, plánuje různé kurzy pro budoucí rodiče apod.

Výsledky mohou být přínosem pro potencionální matky pěstounky, budoucí osvojitele a také pro páry, které začínají uvažovat o osvojení či pěstounské péči. Prostřednictvím případových studií budou mít možnost konkrétně si představit, jaké situace a problémy může „náhradní rodina“ řešit. Výsledky projektu mohou samozřejmě posloužit i jako studijní opora pro studenty oboru Sociální pedagogika.

Personální

Tato problematika mě velmi zajímá, a právě prostřednictvím této práce jsem mohla náhradní rodinné péči více porozumět a zjistit, jaké jsou konkrétní rozdíly mezi jednotlivými typy náhradní péče. Bylo velmi zajímavé sledovat reakce dětí na různé vnější podněty. Také samotné vypracování dílčích případových studií (kasuistik) mě hlouběji zaskvětilo do problémů jednotlivých dětí v adoptivní rodině. Práce mě obohatila především o vědomosti týkající se dané problematiky.

6 VÝZKUMNÝ PROBLÉM A KLÍČOVÉ KONCEPTY

Výzkumný problém, který jsem realizovala, představuje **adaptace a vývoj dětí v náhradní, adoptivní rodině**.

Abych zajistila pevnější uchopení tématu, nejprve jsem si vydefinovala klíčové koncepty. To znamená, že jsem objasnila nejdůležitější termíny, které se objevují ve formulaci výzkumného problému.

Mezi tyto patří:

Pojem adaptace můžeme chápat jako schopnost lidského organismu přizpůsobit se vnějším změnám. Adaptaci můžeme chápat též jako vyrovnání a obnovování vnitřní rovnováhy, která je v souladu s prostředím, kde se jedinec vyskytuje. Matoušek (2003)

Pojmem náhradní rodina označuje Matoušek (2003) všechny formy náhradní rodinné péče, které se nabízí dětem bez vlastního funkčního zázemí v biologické rodině. Tento pojem se využívá např. pro adoptivní rodiny, pečovatelky v SOS dětských vesničkách, pěstounské rodiny, svěření dítěte do péče jiné fyzické osoby než rodiče.

Pojem adopce, neboli osvojení je podle Matouška (2003) poměr mezi osvojitelem a osvojencem, je shodný s poměrem mezi dítětem a rodičem. O osvojení rozhoduje soud. Osvojitel má vůči nezletilému osvojenci rodičovskou zodpovědnost. Adopce se řídí podle **Zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí a Zákona č. 94/1963 Sb., o rodině**.

Na základě výzkumného problému jsem si stanovila následující výzkumné otázky:

1. Jaké bylo přijetí osvojených dětí širší rodinou a okolím?
2. Jaká byla reakce dětí na svoji novou rodinu?
3. Jak se přijali osvojení sourozenci navzájem?
4. Jak jsou děti přijímány kolektivem vrstevníků?

7 CHARAKTERISTIKA VZORKU

Hlavním aktérem případové studie je rodina, která se skládá ze šesti osvojených dětí ve věku od 5 do 11 let. V jednotlivých případových studiích podávám bližší informace o těchto dětech.

Údaje o adoptivních rodičích

Anna, adoptivní matka: narozená 1970

Charakteristika původní rodiny:

Anna vyrůstala se svými rodiči i sourozenci v rodinném domě na vesnici. Vztahy s rodiči označila jako dobré, bezproblémové. Neměli žádné vážné rodinné problémy, vždy se dokázali domluvit. Matka byla s dětmi na mateřské dovolené, zatímco otec chodil do zaměstnání. Anna přiznala, že otec byl ten přísnější z rodičů.

Oba rodiče vedli své děti ke katolické víře. Ke stejné víře vede Anna i své děti. V současné době bydlí se svým manželem a dětmi v rodinném domě nedaleko svých rodičů, takže se s nimi setkává téměř denně. Anna (její manžel a děti) se pravidelně setkává se svými sourozenci.

Zaměstnání:

Vystudovala střední odbornou školu zdravotní. V současné době studuje kombinovanou formou vysokou školu. Pracuje na částečný úvazek jako zdravotnický záchranář u Zdravotnické záchranné služby.

Karel, adoptivní otec: narozen 1968

Charakteristika původní rodiny:

Karel vyrůstal se svými rodiči a sourozenci v rodinném domě v malém městě. Poměry mezi sourozenci byly dobré, vždy si pomáhali, plánovali společné akce a podobně, i nyní se pravidelně scházejí i se svými rodinami. Vztahy s rodiči byly a jsou dobré. Matka zůstávala s dětmi doma a otec chodil do zaměstnání. Zde byla přísnější matka.

Karla i jeho sourozence rodiče též vychovávali v katolické víře, toto přesvědčení se v něm uchovalo a vychovává tak i své děti.

Zaměstnání

Vystudoval vysokou školu (Bc.), pracuje jako hasič velitel HZS.

Manželství adoptivního páru:

Manželství osvojitelů trvá od roku 1992. Společně si zařídili bydlení, postavili rodinný dům. Mají spoustu společných zájmů, mezi ty stěžejní patří sport a turistika, často vyjíždějí na hory. Jejich manželství označují jako bezproblémové. Oba si přáli mít více dětí, to se jim po 10 letech bezdětného manželství splnilo příchodem Adélky, Jiřího, Johanky, Patrika, Ivanky, Davida.

7.1 Rozhodnutí o metodách

Rozhodnutí o vzorku:

Výzkumný vzorek jsem vybrala záměrně s ohledem na problematiku, kterou se zabývám ve své práci. S adoptivní rodinou jsem v kontaktu již delší dobu, žijí v blízkosti mého bydliště. Rozhodující pro výběr právě této rodiny byla jejich ochota se mnou spolupracovat, poskytnout mi údaje potřebné pro vyhotovení praktické části bakalářské práce. Též mi umožnili pozorování v rodině, které probíhalo v dlouhodobém časovém horizontu.

Výběr metod:

Stěžejní metodou sběru dat bylo **zúčastněné pozorování**. Při dlouhodobém pozorování jsem byla účastníkem interakcí, které se mezi dětmi odehrávaly, rovněž jsem se s nimi účastnila probíhajících aktivit, jednalo se především o hru a plnění domácích úkolů. Další používanou metodou byl **hloubkový rozhovor**. Pomocí tohoto rozhovoru jsem komunikovala s rodiči, abych zjistila potřebné informace. Poslední metodou využitou při této práci byla **analýza dokumentů**. Rodiče mi umožnili nahlédnout do záznamů dětí z pedagogicko-psychologické poradny. K dispozici jsem měla také soudní dokumenty o rozhodnutí ve věci osvojení dětí.

Zajištění vstupu do terénu:

Jak jsem již zmínila, osvojitelé ke mně byli vstřícní. Mohla jsem se s nimi setkávat, nenásilným způsobem návštěv poznat prostředí, ve kterém děti vyrůstají. Seznámit se, se stylem života. Navázala jsem vztahy s dětmi, zpočátku bez zjevné výzkumné činnosti.

8 POPIS A METODOLOGIE VÝZKUMU

Ve své práci jsem užila kvalitativní výzkum s využitím **případové studie (kazuistiky)**. Pojem **kazuistika (případová studie)** pochází z latinského slova casus, což v překladu znamená případ. Nejvíce se kazuistika používá v medicíně, kde popisuje průběh nemoci. Dále se s tímto pojmem můžeme setkat také v psychologii, sociologii a v současnosti i pedagogice.

Podle Musilové (2003) můžeme případovou studii chápat jako způsob zkoumání jednotlivce prostřednictvím pozorování a rozhovoru, to nám umožňuje důkladně poznávat chování a vývoj osobnosti. Slouží též k popisu zajímavých případů.

Využívá se, pokud je zapotřebí vytvořit celistvý obraz nestandardních osobností, jako jsou například děti s postižením, děti vyčleněné ze společnosti, děti nadprůměrně inteligentní. Případová studie má důležitou vypovídající hodnotu, pokud se objasňuje netypické chování jedince.

Aby byla případová studie, která tvoří praktickou část mé bakalářské práce, jasná a přehledná, zvolila jsem následující strukturu:

osobní údaje - obsahují základní údaje o dětech tzn. věk, pohlaví, popřípadě zájmy

charakteristika osobnosti - obsahuje základní charakterové vlastnosti a popis dítěte

zdravotní anamnéza - zdravotní stav dítěte popřípadě výskyt dědičných nemocí

rodinná anamnéza - objasňuje rodinné vztahy, výchovný styl rodičů, vliv prarodičů, základní údaje o biologických rodičích, informuje o délce pobytu v původní rodině a dětském domově.

osobní anamnéza - popisuje průběh prenatálního a perinatálního období

diagnóza - popis současného stavu

prognóza - návrhy možných řešení případných problémů s dětmi

Tyto případové studie jsem zpracovávala na základě **zúčastněného pozorování, hloubkových rozhovorů a po analýze dokumentů.**

„**Zúčastněné pozorování** můžeme definovat jako dlouhodobé, systematické a reflexní sledování probíhajících aktivit přímo ve zkoumaném terénu s cílem objevit a reprezentovat sociální život a proces (Šafaříček, Šedřová, 2007, s. 143).“

Samotné pozorování začíná pouhým sledováním a hromaděním informací o prostředí, ve kterém má výzkum probíhat. Účelem pozorování bylo zachytit rutinní situace, které respondenti v rozhovoru nezmiňují, protože je nepovažují za důležité. Díky pozorování jsem získala jiný typ informací než z rozhovoru.

Hlubkový rozhovor umožňuje poznávat členy určité sociální skupiny, pohybující se v určitém prostředí. Cílem rozhovoru je získat co nejvíce informací a pochopit pohled dotazovaných.

„Prostřednictvím hlubkového rozhovoru jsou tedy zkoumáni členové určitého prostředí, určité specifické sociální skupiny s cílem získat stejné pochopení jednání událostí, jakým disponují členové dané skupiny. Pomocí otevřených otázek může badatel porozumět pohledu jiných lidí, aniž by jejich pohled omezoval pomocí výběru položek v dotazníku (Šfaříček, Šed'ová, 2007, s. 159, 160).“

Při výzkumu jsem užila hlubkový **nestrukturovaný rozhovor** (narativní rozhovor). Při tomto rozhovoru badatel přizpůsobuje své otázky odpovědím respondenta.

K tomu, aby případové studie týkající se osvojených dětí byly kompletní, shromažďovala jsem informace od adoptivních rodičů prostřednictvím rozhovoru. Za účelem hlubkového rozhovoru jsem specifikovala dílčí tematické okruhy, kterými jsem se chtěla zabývat. Ke každému okruhu jsem připravila základní otázku, další dotazy jsem přizpůsobovala odpovědím rodičů a problematice daného okruhu.

Rozhovor probíhal po domluvě v rodinném domě osvojitelů, a to za přítomnosti dětí. Na přání rodičů jsem rozhovor nenahrávala. Vzhledem k přirozenému prostředí a především společnosti dětí by záznam nebyl kvalitní.

Zde uvádím konkrétní výčet základních okruhů:

Rodinné poměry, sourozenecké vztahy, chování, charakteristika dětí, zdravotní stav dětí, minulost dětí, školní prostředí

Analýza dokumentů ve své podobě objasňuje některá důležitá fakta týkající se výzkumného vzorku. Jedná se především o zápisy z pedagogicko-psychologického centra a rozhodnutí soudu.

9 ZPRACOVÁNÍ VÝZKUMU

9.1 Případová studie č. 1 - Adéla

Osobní údaje

Pohlaví: žena

Rok narození: 1998

Zájmy: jízda na kole, plavání

Vlastní sourozenci: Johana (10), Jiří (9), Patrik (8)

Nevlastní sourozenci: Ivana (6), David (5)

Charakteristické vlastnosti

Adéla se jeví jako milá, hravá. Snaží se být přátelská, hned se dá s každým do řeči, ať už je to dospělý či její vrstevník. Při konverzaci je znát, že její myšlení neodpovídá jejímu věku, je spíše na podprůměrné úrovni. Pokouší se na sebe upoutávat pozornost ať už slovně, či prostřednictvím gest. Vyskytují se u ní výchovné problémy, které se ale v prostředí adoptivní rodiny projevují jen zřídka. Vyšší intenzitu mají, když je Adéla mimo domov. Není pořádná a opatrná na své věci, lhaní a zapírání je u ní na denním pořádku. Její chování bych označila jako "nevyzpytatelné". Ráda si maluje, navléká korálky, strojí se do různých oblečků jako její sestry. I přes negativní vlastnosti, které jsem uváděla, je Adéla citlivá dívka, která se s malými dětmi vždy rozdělí o své věci, či sladkosti.

Dívka má drobnější postavu, delší, rovné, světle hnědé vlasy, šedozelené oči, nosí dioptrické brýle.

Rodinná anamnéza

Adéla pobývala ve své původní rodině tři roky svého života se svými dvěma mladšími sourozenci. Protože se ukázalo, že je její biologická rodina dysfunkční, byla dívce i sourozencům nařizena ústavní výchova. Adéla strávila v dětském domově 2 roky. Do adoptivní rodiny se dostala v 5 letech. Podrobné podmínky života v primární rodině nejsou známy. Co se týká pobytu v dětském domově, vychovatelky (tety) Adélku chválily, neměly s ní žádné problémy. Od adoptivních rodičů jsem zjistila, že Adélka se jevila jako bezproblémová. Přejít z ústavní výchovy do rodinné péče byl plynulý, dívka hned první den

usnula bez pláče a strachu. Společně se svými sourozenci se seznamovala s celou rodinou. Členové rodiny se na děti těšili, přijali je velmi vřele. Adéla se brzy naučila rozeznávat příbuzné, často se totiž navštěvují. S babičkou a dědečkem se vidí téměř každý den. Chování Adély k sourozencům je různé, závisí na její náladě. Rodiče uvedli příklad, kdy některému ze sourozenců bezdůvodně ublížila např. proto, že ji něco rozčílilo. Adoptivní rodiče uvádějí, že s dívkou nebyly v domácím prostředí (kromě lhaní a zapírání) vážnější potíže, zatím dokázali dívku vždy nějak usměrnit.

Biologická matka: po dobu pobytu Adély v ústavním zařízení o ni matka neprojevila zájem.

Biologický otec: informace o biologickém otci nejsou známy, o Adélu nejevil zájem.

Osobní anamnéza

Dítě z prvního nesledovaného těhotenství. Narodila se nedonošená. Nerovnoměrný psychologický vývoj, opožděné kognitivní funkce, hlavně v oblasti řeči a jazyka. Podle psychologického posudku jsou její rozumové schopnosti na hranici normy a mentálního postižení. Zpráva z psychologického vyšetření uvádí, že se u Adély projevují specifické vývojové poruchy učení, především dysgrafie a dysortografie, opožděný vývoj čtení. Také má některé specifické poruchy chování.

Zdravotní anamnéza

Dívka neprodělala žádné závažné onemocnění. V současné době se u ní projevila skolióza páteře, pravidelně dochází na rehabilitace. Nosí dioptrické brýle. Informace o dědičných nemocích nejsou od biologické rodiny známy.

Školní anamnéza

Adéla navštěvovala pravidelně MŠ jeden rok před povinnou školní docházkou. Dívka se už ve školce odlišovala svým chováním od ostatních, nespolupracovala s paní učitelkou apod. Z pedagogicko-psychologického vyšetření vyplynul odklad školní docházky o dva roky. Do základní školy tedy nastoupila v roce 2006. Po nástupu do školy se u ní začaly projevovat ve větší míře výukové a také výchovné potíže. Adéla vůbec nezvládala samostatné plnění ani krátkého úkolu. Samostatná práce přecházela spontánně ve volnou hru. Nedokončovala úkoly, hodně chybovala. Na základě těchto příčin bylo navrženo ro-

dičům vyšetření v pedagogicko-psychologické poradně. Bylo zjištěno, že příčinou jejího chování je výrazně oslabená krátkodobá paměť, narušená schopnost koncentrace, dysgrafie, dysortografie. Psycholog doporučil setrvání na ZŠ se zajištěním specifického výukového přístupu formou integrace. Třídní učitelka respektovala pokyny psychologa, výukové potíže se zlepšily, ale výchovné problémy setrvaly. Rodiče byli zahrnováni neustálými stížnostmi na chování Adély. Dívka se nedokázala začlenit do kolektivu spolužáků, neplnila úkoly zadané učitelkou, atd. Rodiče to přimělo vyhledat odbornou pomoc psychologa. Ten označil jako příčinu komplikovanou minulost, zanedbanost v dětství a celkovou nezralost. Doporučil zařadit Adélu do programu domácího vzdělávání. Popřípadě doporučil osobního asistenta, který by byl s dívkou po dobu vyučování. Na základě této zprávy škola zajistila Adéle asistentku. Bohužel škola s takovým případem neměla dosud žádné zkušenosti. V současné době má Adéla již v pořadí třetí asistentku a rodiče věří, že už poslední. Díky osobní asistenci se chování dívky stabilizovalo.

Současný stav (diagnóza)

V současnosti Adéla navštěvuje čtvrtou třídu základní školy, má osobní asistentku, která s ní je od příchodu do školy až do skončení vyučování. Výchovné problémy ve škole se stabilizovaly. Co se týče jejího chování doma, hodně rodičům lže, zatajuje, co bylo ve škole, zapírá úkoly, je naprosto nesamostatná. Její příbuzní znají dobře situaci a přijímají Adélu takovou, jaká je. Dívka má zvláštní způsob komunikace. Při snaze navázat kontakt často povídá věci, které nedávají smysl. Proto je těžké i pro dospělého vést s ní dialog, natož tak pro vrstevníka. Tento způsob zvláštní komunikace z části vysvětluje to, že začlenění do kolektivu dětí je pro Adélu obtížnější.

Závěr (prognóza)

Specifické chování dívky a její výukové potíže mohou spočívat v komplikované minulosti, nedostatečně vyvinuté centrální nervové soustavě (předčasný porod), v negativních zážitcích z dětství. Rodičům bych doporučila trpělivý, avšak důsledný přístup k výchově.

9.2 Případová studie č. 2 - Johana

Osobní údaje

Pohlaví: žena

Rok narození: 1999

Zájmy: jízda na kole, kreslení

Vlastní sourozenci: Adéla (11), Jiří (9), Patrik (8)

Nevlastní sourozenci: Ivana (6), David (5)

Charakteristické vlastnosti

Johanka je velmi hodná a příjemná dívka s vývojově nižšími rozumovými schopnostmi. V kolektivu dětí je oblíbená, je velice komunikativní. Ráda sděluje své zážitky, zajímá se o věci kolem sebe. Mnohdy je ale Johance obtížně rozumět, ale i přesto má spoustu kamarádů a dospělé si získá svou bezprostředností a upřímností. Když má dobrou náladu, pomáhá mamince v domácnosti s vařením, pečením, či úklidem, ale od práce odbíhá, většinou nevydrží do konce. Ráda se mazlí, je velice citlivá. Johanka má občas impulzivní reakce na některé situace, je docela urážlivá, ale dokáže na věc rychle zapomenout a chovat se jakoby nic. Mezi její negativní vlastnosti patří také to, že je nepořádná na své věci.

Stejně jako její starší sestra je drobnější postavy, má delší, kudrnaté, světle hnědé vlasy, hnědé oči, drobný nos.

Rodinná anamnéza

Johana ve své původní rodině strávila jeden rok. Poté byla jí a jejím sourozencům nařízena ústavní výchova z důvodu zanedbání rodičovských povinností. Do stávající adoptivní rodiny se dostala, když jí byly tři roky. Od té doby udělala pokroky, a to jak v oblasti mluveného projevu, tak v rozvoji jemných motorických funkcí. Poznávání rodiny zvládla díky své otevřené komunikaci snadno, poměrně rychle se naučila příbuzné rozeznávat. Neměla problém ani s bratřenci a sestřenicemi, kteří jsou v podobném věku jako ona, začlenění mezi tyto děti jí nečinilo vůbec žádný problém. Dívka se ke svým sourozencům chová dobře, při konfliktu se sourozenci je spíše ta, co ustoupí. Často se vidí s prarodiči,

jezdí také na prázdniny k tetám. Rodiče uznávají, že s Johankou nemají žádné vážné výchovné problémy.

Biologická matka: neprojevila o Johanku zájem ani jednou po dobu pobytu v ústavním zařízení.

Biologický otec: informace o biologickém otci nejsou známy. O děti nejevil zájem.

Osobní anamnéza

Druhé nesledované těhotenství, porod byl spontánní, narodila se nedonošená. Opožděný vývoj kognitivních funkcí, pomalý vývoj řeči a motoriky. Podle zprávy z psychologického vyšetření je dívka s rozumovými schopnostmi v pásmu lehkého mentálního postižení.

Zdravotní anamnéza

Johana netrpěla žádným závažným onemocněním, prodělala běžné dětské nemoci. Dříve se u ní vyskytoval atopický ekzém. Informace o případných dědičných nemocích nejsou známy.

Školní anamnéza

Johanka navštěvovala MŠ dva roky před povinnou školní docházkou. V důsledku její rozumové schopnosti v pásmu lehkého mentálního postižení byl dívce doporučen odklad povinné školní docházky. V roce 2006 psycholog doporučil zařazení do třídy se vzdělávacím programem zvláštní školy. Vzhledem k tomu, že by Johanka musela již v první třídě dojíždět do základní školy praktické, byla jí doporučena individuální integrace do běžné základní školy. Základní škola tento návrh přijala a v roce 2006 nastoupila dívka do první třídy, ve které bylo právě díky integraci méně dětí. Johanka chodila do školy ráda. V dětském kolektivu byla oblíbená, děti si zvykly, že plní jiné úkoly a dle paní učitelky i Johanka přijímala tuto odlišnost za přirozenou. V dalším roce (2007) základní škola integraci již nepovolila a vzhledem k obtížnému dojíždění do praktické školy se rodiče rozhodli pro domácí vzdělávání. Alternativní způsob plnění školní docházky zajišťovala matka. Pravidelné konzultace umožnila matce základní škola praktická. V roce 2008 z pedagogicko-psychologického vyšetření vyplynulo, že Johance pravidelná docházka do školy velmi chybí, a to především z důvodu absence dětského kolektivu. Z tohoto důvodu se rodiče rozhodli dopravovat Johanku každý den do základní školy praktické. V současné

době dívka dochází do třetí třídy praktické školy. Paní učitelka uvádí, že v kolektivu dětí je Johanka oblíbená a své školní úkoly zvládá dobře.

Současný stav (diagnóza)

Dívku vozí denně rodiče do praktické základní školy. Maminka uvádí, že Johanka je v kolektivu dětí velmi spokojená, vždy podrobně popisuje zážitky ze školy, chodí tam velmi ráda. Současně dochází společně s bratrem Jirkou jedenkrát týdně do zdravotnického kroužku, i zde se vždy těší na své vrstevníky. Přestože dívka není dobře rozumět má spoustu kamarádů, hned se dá s každým do řeči.

Závěr (prognóza)

Johanka je velmi citlivá dívka s lehkým mentálním postižením. Podle vyšetření psychologa může být toto lehké postižení důsledkem nedonošení a předčasného porodu. Myslím, že by bylo dobré ji často chválit i za maličkosti, podpořit se tím její snahy a bude mít lepší motivaci při plnění jak školních povinností, tak i činností, které Johanka vykonává doma. Je zapotřebí trpělivosti obou rodičů při výchově i při učení.

9.3 Případová studie č. 3 - Jiří

Osobní údaje

Pohlaví: muž

Rok narození: 2000

Zájmy: kutilství, plavání, hlavolamy

Vlastní sourozenci: Adéla (11), Johana (10), Patrik (8)

Nevlastní sourozenci: Ivana (6), David (5)

Charakteristické vlastnosti

Chlapec je manuálně zručný, řekla bych přímo technický typ. Je pracovitý, nápaditý, umí být velice milý, hodný a poslušný, především, když je sám bez svých sourozenců. Ve společnosti svých sourozenců bývá často zuřivý, až zlostný. Myslím, že je to proto, že si nemůže dělat, co by on chtěl, všechno není jen pro něj, musí se dělit, ustupovat a to mu nejspíš dělá problémy. Z pozorování jsem zjistila, že Jirka děti provokuje, např. úmyslně

jim vezme věc, kterou zrovna používají. Poslední dobou podniká různé "chlapecké vylo-meniny", které se zatím obešly bez zranění.

Jirka má sice drobnou, ale sportovní postavu, krátce střižené blond vlasy, šedozelené oči a malý nosík,

Rodinná anamnéza

Ve své původní rodině pobýval jen krátce po porodu, poté mu byla (stejně jako jeho sestřám) nařízena ústavní výchova. Jelikož původní rodiče vyslovili nezáměr, mohli být sourozenci osvojeni. Chlapec se do své adoptivní rodiny dostal ve dvou letech (2002). Jirkovi trvalo začlenění o něco déle než sestřám, ale nejednalo se o nic vážného. Jirka měl v době osvojení zrovna neštovice, proto upnul se na adoptivní matku. Po uzdravení se s okolím seznámil stejně rychle jako jeho sestry. Byl neuvěřitelně zvědavý, všechno musel hned vidět, zkoušet, poznat, zajímalo ho všechno, co se kolem něj odehrávalo. Tyto vlastnosti mu vydržely až dodnes. Se sourozenci se dokáže hezky zahrát, ale také k nim dokáže být stejně zlý. Poslední dobou se stává, že nerespektuje matku, neposlechne její příkaz nebo jí jen drze odsekne. Otec uvedl, že s ním takové problémy nemá.

Biologická matka: neprojevovala o Jirku zájem

Biologický otec: informace o biologickém otci nejsou známy. O děti nejevil zájem.

Osobní anamnéza

Chlapec ze třetího nesledovaného těhotenství, porod byl předčasný. Chlapec má pomalu dozrávající centrální nervovou soustavu s výrazně kolísavou a snadno odklonitelnou pozorností. Pomalejší rozvoj řeči, motoriky kognitivních funkcí. Je v péči logopeda.

Zdravotní anamnéza

Jirka prodělal běžné dětské nemoci. Při kardiologickém vyšetření mu byla zjištěna nevýznamná srdeční vada (stejně jako u Patrika). Jsou nutné pravidelné návštěvy kardiologa, který sleduje, zda se vada nevyvíjí. Doposud nebyly v jeho stavu žádné změny. Na čtení používá dioptrické brýle. Chlapec navštěvuje logopedickou poradnu.

Školní anamnéza

Chlapec navštěvoval MŠ dva roky před povinnou školní docházkou. Jirka je somaticky velmi drobný chlapec, byla mu doporučena návštěva pedagogicko-psychologické poradny před nástupem do základní školy. Psycholog doporučil Jirkovi odklad školní docházky o jeden rok. Důvodem odkladu byl motorický neklid, velmi snadno odklonitelná pozornost, nedostatečně rozvinutá sluchová a zraková percepce. Jirka nastoupil do první třídy ZŠ v roce 2008. Paní učitelka uvádí, že Jirka je pomalý, těžko se soustředí na plnění zadaného úkolu. Právě kvůli nesplnění zadaného úkolu zůstává chlapec často po škole, aby si své úkoly dokončil. Jirka je bystrý v matematice, naproti tomu čtení mu dělá potíže. Při plnění domácích úkolů často nechce spolupracovat, pláče, zuří, jen aby je nemusel plnit. Jak už jsem zmínila, největší problém mu dělá čtení. Rodiče tvrdí, že Jirka se při učení s maminkou rozčiluje, je drzý, odsekává, kdežto k otci si takové chování nedovolí.

V kolektivu vrstevníků nemá Jirka problémy, třídní učitelka si nevšimla žádných negativních projevů dětí vůči Jiřímu ani naopak. Chlapec se mezi děti začlenil bez potíží.

Současný stav (diagnóza)

V současné době je Jirka žákem druhé třídy ZŠ, nebyla u něj zatím zjištěna žádná specifická porucha učení. Navštěvuje zdravotnický kroužek, kde se učí základy první pomoci, také jedenkrát týdně chodí do skautského kroužku. Chlapec je poměrně náladový, často není ochotný spolupracovat, např. při plnění domácích úkolů či úklidu doma nebo při hře se sourozenci. Někdy se dostane do stavu zuřivosti, v tomto případě je podle rodičů nejlepší si Jirky nevšímat, po chvíli se uklidní a dělá jakoby se nic nestalo. Pokud má dobrou náladu, je ochotný spolupracovat, je hodný a velice pracovitý.

Závěr (prognóza)

Jirka je velmi šikovný a zručný chlapec, u kterého je zapotřebí rozvíjet jeho zájmy, aby neměl čas na zbytečné "vylomeniny". Rodiče podněcují jeho schopnosti právě účastí v mimoškolních kroužcích (zdravotník a skaut). Podle mého názoru je u chlapce velmi důležitá motivace. Mimo jiné bych doporučila stále důsledný přístup k výchově.

9.4 Případová studie č. 4 - Patrik

Osobní údaje

Pohlaví: muž

Rok narození: 2001

Zájmy: jízda na kole, plavání

Sourozenci vlastní: Adéla (11), Johana (9), Jiří (8)

Sourozenci nevlastní: Ivana (6), David (5)

Charakteristické vlastnosti

Patrik na první pohled působí jako milý a usměvavý chlapec. Je pracovitý, rád pomáhá tatínkovi při ruční práci v dílně. Patrik je poměrně hravý a to jak doma se sourozenci, tak i ve škole se spolužáky. Jeho negativní vlastností je přílišná vznětlivost. Rozčílí se i na slabé podněty např. když mu něco nejde, pokud na něj sourozenci žalují, když „není po jeho“ atd. Při takovýchto stavech amoku se často stává, že udeří někoho, kdo je zrovna po ruce, i když se ho to vůbec netýká. I přesto je to velmi citlivý chlapec, jeho velkou oblibou je mazlení, moc rád se tulí k mamince nebo tatínkovi. Jeho citlivost se projevuje též při kárání jeho sourozenců, vždy je brání a nechce, aby dostali nějaký trest.

Chlapec má velmi pevnou sportovní postavu, nižšího vzrůstu. Má krátce střižené blond vlasy, světlé obočí a velké šedozelené oči s dlouhými řasy.

Rodinná anamnéza

Patrik byl do péče budoucích osvojitelů předán v únoru 2003. Když si Patrika přivezli osvojitelé domů, už na něj čekali tři vlastní sourozenci. Děti i nebližší příbuzní se na něj moc těšili. Chlapec se do adoptivní rodiny dostal, když mu byl rok a dva měsíce. Zrovna začínal chodit s oporou. Na nové prostředí si rychle zvykl. Jeho stávající maminka byla na mateřské dovolené. Chlapec v rodinném prostředí dobře prospíval, brzy začal používat nočník, chodit bez pomoci a z jeho žvatlání postupně vznikla první slova. Současné vztahy se sourozenci jsou, jak uvedli rodiče, v normě. Rodiče také přiznali, že Patrik je na ně nejvíce fixovaný, nechce nikam na prázdniny, kde by zůstal i přes noc, šel by jen k někomu, s kým je často, např. prarodiče, teta. Rodiče věří, že tento stav je jen dočasný.

Biologická matka: nejevila o Patrika zájem a ihned po porodu jej nabídla k adopci.

Biologický otec: informace o biologickém otci nejsou známy, o chlapce nejevnil zájem.

Osobní anamnéza

Dítě ze čtvrtého nesledovaného těhotenství. Porod byl spontánní ve 33 týdnu. Rozvoj řeči i motoriky měl pomalejší průběh.

Zdravotní anamnéza

Chlapec neprodělal žádnou vážnější chorobu. Psychomotorický vývoj odpovídá věku. Při kardiologickém vyšetření mu byla zjištěna nevýznamná srdeční vada. Jsou nutné pravidelné návštěvy kardiologa, který sleduje, zda se vada nevyvíjí. Doposud nebyly v jeho stavu žádné změny. Zhruba do tří let se u něj vyskytoval atopický ekzém. V současnosti se u něj tento ekzém nevyskytuje, ale má drsnější pokožku. Jeho mentální stav je v normě. Chlapec je v péči logopeda (neměkčí, málo otvírá ústa při výslovnosti a slova tak splývají do sebe)

Školní anamnéza

V pěti letech začal chlapec navštěvovat MŠ. I když chodil do školky se svým starším bratrem, špatně snášel odloučení od své matky. Ráno vždy plakával, nenechal se nalákat ani na hračky, ani na děti, chtěl být prostě doma s maminkou a mladšími sourozenci. Na základě zmíněných okolností byla rodičům doporučena návštěva pedagogicko-psychologické poradny. Odborníci doporučili odložení školní docházky o jeden rok a také přerušeni docházky do MŠ. Ze zprávy o posouzení školní zralosti vyplynulo, že má chlapec kolísavou, těžko udržitelnou pozornost s nedostatečně rozvinutou grafomotorikou a s nedostatky v percepci. Protože matka byla doma s mladšími dětmi, nenastal žádný problém. Po roce nastoupil do MŠ podruhé, ale tentokrát bez problémů.

Základní školu začal navštěvovat v září roku 2008. Paní učitelka nemá na Patrika žádné závažné stížnosti, ve škole spolupracuje, někdy je pomalejší, ale osnovy pro základní školu zvládá zatím bez problémů. Rodiče od třídní učitelky ví, že Patrik je dobře začleněn do třídního kolektivu. Co se týká učení doma a plnění úkolů moc se mu do toho nechce. Největší problémy mu dělá čtení, naproti tomu s matematikou je vždy hotový rychle. Je pravděpodobné, že bude chlapec potřebovat změnit osnovy, ale tato alternativa je spíše otázkou budoucnosti.

Současný stav (diagnóza)

Patrik navštěvuje ZŠ. V kolektivu dětí je spokojený, děti jej berou mezi sebe, rozumějí si spolu. Je dost hravý, někdy si vezme do školy tajně nějakou hračku a o přestávce ji vytáhne a hrají si i spolužáci. Učení v domácím prostředí je pro chlapce náročné, dělá mu problém vydržet u plnění úkolu do konce, např. často smlouvá, aby nemusel procvičovat čtení či psaní. Pokud se mu to nepodaří usmlouvat, mnohdy vybuchne, začne se rozčilovat a odmítá pracovat. V takovém případě nezbývá nic jiného, než nechat chlapce „vychladnout“.

Co se týká vztahů mezi sourozenci, dokáže se s nimi hezky zahrát, ale nechá se jimi také vyvést z míry a poté nastává ten zmiňovaný stav zuřivosti, který však netrvá dlouho.

Závěr (prognóza)

Je zapotřebí, aby se i nadále dostávalo Patrikovi logopedické péče. Doporučila bych rozvíjet pracovní návyky, dbát na to, aby vždy dokončil rozdělanou práci, ať už je to školní úkol či rozehraná hra. Doporučuje dávat Patrikovi kratší úkoly, častější přestávky a to hlavně proto, aby se naučil od úkolů neodbíhat. Rodiče by měli předcházet situacím, kdy dochází k chlapcově zuřivosti a být důslední a pečliví při další výchově.

9.5 Případová studie č. 5 - Ivana

Osobní údaje:

Pohlaví: žena

Rok narození: 2002

Zájmy: zpěv, navlékání korálků, kreslení, jízda na kole, lyžování

Vlastní sourozenci: David (5)

Nevlastní sourozenci: Adéla (11), Johana (9), Jiří (8), Patrik (7)

Charakteristické vlastnosti

Ivanka působí jako velice milá a hodná dívka. Má dobře rozvinuté rozumové schopnosti, rychle reaguje na děj kolem sebe a má bohatou slovní zásobu. Mezi svými sourozenci vyniká právě díky již zmiňovanému rozumovému předstihu. Ve svém předškolním věku dokáže číst, psát hůlkovým písmem a počítat jednoduché početní příklady. Všechny tyto dovednosti získala pozorováním starších sourozenců při plnění školních povinností.

Ivanka si snadno zapamatuje slova písničky či básničky, kterou je schopna sama vzápětí reprodukovat. Její negativní vlastnosti jsou urážlivost a tvrdohlavost, které se občas projevují, když si hraje se sourozenci. Pokud není „po jejím“, urazí se a hraní hned ukončí, potom jí dlouho trvá, než na to zapomene. Ale jinak je oblíbená v kolektivu dětí, dokáže se rychle přizpůsobit novému prostředí. Ráda se parádí do oblečků své maminky, zdobí se různými sponkami, korálky, ostatně jako většina holčiček jejího věku. Mezi její oblíbené činnosti patří kreslení, hra s panenkou, jízda na kole, asistování mamince při vaření nebo pečení. Celkově bych ji označila jako bezproblémovou.

Má delší hnědé vlasy, husté, tmavé obočí, velké hnědé oči. Dlouhé prsty na ruku a na svůj věk poměrně velké chodidlo. Ivanka je spíše drobnější postavy.

Rodinná anamnéza

Ivanka je vlastní sestrou Davida. Dva a půl roku žila ve své biologické rodině, z tohoto období nejsou známy žádné podrobnosti o stylu života, výchovy ani o rodinných poměrech. Děti byly umístěny do ústavní péče po smrti své matky. Protože biologický otec neprojevoval o Ivanku ani bratra opravdový zájem, nebyl uznán účastníkem řízení o osvojení nezletilých a nebylo třeba ani jeho souhlasu. Na základě tohoto zjištění byla Ivanka spolu s Davidem svěřena do péče osvojitelů, jejich stávajících rodičů. Ivanka zvládla přechod z ústavní výchovy do rodinné péče bez problémů. Byla velice bystrá při seznamování se svými „novými“ rodinnými příslušníky, rychle si je zapamatovala. Rodina osvojitelů Ivanku vřele přijala mezi sebe. Nevlastní sourozenci se na „novou“ sestřičku moc těšili, jejich přijetí tomu odpovídalo. Ivanka vypadá v rodinném prostředí spokojeně.

Biologická matka: Zemřela tragicky, když bylo Ivance dva a půl roku.

Biologický otec: Je romského původu, nebyl schopen se o děti postarat. Za spáchání vážného trestného činu byl vzat do vazby.

Osobní anamnéza

Prenatální i perinatální období probíhalo pod dohledem lékaře. Porod byl spontánní bez komplikací. Rozvoj řeči i motoriky probíhal standardním způsobem.

Zdravotní anamnéza

Ivanka prodělala běžné dětské nemoci. Její mentální stav je dobrý. Neprojevují se u ní žádné závažné zdravotní problémy. Informace o dědičných chorobách od její biologické rodiny nejsou známy.

Současný stav (diagnóza)

V současné době navštěvuje Ivanka MŠ v místě svého bydliště, je zařazena do skupinky předškoláků. Do školky se těší, ráda si hraje s ostatními dětmi. Jeden den v týdnu zůstává ve školce až do odpoledne, protože navštěvuje kroužek zpívání. Paní učitelky s ní nemají žádný problém, spolupracuje s nimi a není konfliktní, ve školce ji řadí spíše mezi ty klidnější děti.

Co se týká vztahů mezi sourozenci, doma si hraje nejvíce s Davidem, ne že by ostatní sourozence neměla ráda, ale je to tím, že je na něj nejvíce navyklá a tráví spolu hodně času, protože všichni jejich sourozenci už chodí do školy. Často napomíná své starší sourozence, hlavně nejstarší sestru („To nedělej, to nesmíš, to je neslušné, neříkej nesmysly“ atd.), chová se jako rodič. Pravděpodobně vycítila svoji mentální převahu. Mnohdy je Ivančino napomínání na místě, ale není žádoucí, aby vůči sestře měla takový „nadřazený“ postoj. Není to dobré pro jejich sourozenecké vztahy, protože by mohlo docházet k postupnému odcizení.

Hodně času vydrží sedět při mamince nebo tatínkovi, když se učí se sourozenci do školy. Ivanka se tak učí s nimi, už se moc těší do školy. Vyžaduje po rodičích, aby jí dávali příklady nebo diktovali písmenka. Předpokládám, že Ivance nebude školní docházka činit problém.

Závěr (prognóza)

Dívka je zatím úplně bezproblémová osobnost. Rodiče doufají, že to tak půjde i nadále a neprojeví se u ní žádné poruchy chování. Doporučovala bych rozvíjet u Ivanky činnosti, které ji zajímají, mám tím na mysli zpěv, nebo hru na nějaký hudební nástroj. Po rozhovorech s rodiči vím, že mají v plánu tuto aktivitu rozvíjet, až po nástupu do základní školy, což se mi zdá pochopitelné. Dále by bylo žádoucí, aby rodiče předcházeli situacím, kdy Ivanka napomíná své starší sourozence.

9.6 Případová studie č. 6 - David

Osobní údaje

Pohlaví: muž

Rok narození: 2003

Zájmy: zpěv, hra na hudební nástroje, kutilství

Vlastní sourozenci: Ivana (6)

Nevlastní sourozenci: Adéla (11), Johana (9), Jiří (8), Patrik (7)

Charakteristické vlastnosti

David se projevuje jako velice temperamentní dítě, dokáže se dobře prosadit i ve společnosti svých pěti sourozenců. Je pracovitý, manuálně zručný. Má dobré rozumové schopnosti. Vyskytují se u něj projevy agresivity, především jako reakce na ohrožení.

David je drobnější postavy, má krátce střižené, husté, tmavě hnědé vlasy, velké hnědé oči, výrazné tmavé obočí. Má zvláštní dlouhé prstíky na ruku a na svůj věk poměrně velké chodidlo.

Rodinná anamnéza

Chlapec byl ve své biologické rodině do roku a půl, po smrti matky byl společně se svou setrou odebrán do dětského domova, kde děti strávily 1 rok, než uplynula doba stanovená zákonem a než se pro ně našli vhodní osvojitelé.

Je nejmladším dítětem v adoptivní rodině, ve které žije od roku 2006. Rychle se adaptoval i s ostatními členy rodiny a okolí ho velmi vřele přijalo. Rodina má aktivní sportovní i kulturní zájmy (turistika, poznávací výlety, apod.). Společně tráví spoustu času.

Biologická matka: Zemřela tragicky, když byl Davidovi rok a půl. Byla poměrně starší od svého druha (Davidova otce).

Biologický otec: Je romského původu, nebyl schopen se o děti postarat. Za spáchání vážného trestného činu byl vzat do vazby.

Osobní anamnéza

Průběh perinatálního a perinatálního období proběhl pod dozorem lékařů, bez komplikací. Porod byl spontánní. Rozvoj řeči a motoriky probíhal běžným způsobem.

Zdravotní stav

David prodělal běžné dětské nemoci. Neprojevují se u něho závažné zdravotní problémy. Nejsou známy žádné informace o dědičných chorobách biologických rodičů. Nejsou.

Současný stav (diagnóza)

V současné době navštěvuje prvním rokem MŠ společně se svou starší sestrou. Davidovi se ale do školky moc chodit nechce, raději tráví čas doma. Nedělá mu problém začlenění do kolektivu, ale špatně snáší odloučení od rodičů. Díky jeho dobrým rozumovým schopnostem mu nečiní problém naučit se básničku či písničku. Dobře a rychle vnímá věci, které se kolem něj dějí.

Vztahy se sourozenci jsou běžné, někdy dochází k běžným konfliktům (boje o věci, sladkosti, žalování, apod.). Právě při těchto sporech se projevuje Davidova hrubost až agresivita. Oba rodiče jsou z této vlastnosti znepokojeni a snaží se ji potlačovat.

Závěr (prognóza)

Chlapcovo agresivní chování mohou způsobovat geny, které zdědil po svém biologickém otci. Doporučovala bych pečlivý a důsledný přístup k výchově. Rodiče by měli nadále podněcovat zájem pro činnosti, které Davida baví. Důležité je jít mu příkladem, především ve vstřícné komunikaci.

10 VÝSLEDKY VÝZKUMU

Na základě případových studií posuzuji adaptaci osvojených dětí v náhradní rodině. Na počátku výzkumu jsem stanovila výzkumné otázky, které pomohly vést výzkum tak, aby byl v souladu s jeho cílem, což znamená s adaptací osvojených dětí v náhradní rodině. Pro přehledné objasnění výsledků odpovídám na jednotlivé výzkumné otázky.

1. Jaké bylo přijetí osvojených dětí širší rodinou?

Děti přicházely do rodiny postupně. Nejprve přišli Adéla, Johana a Jiří (2002), o půl roku později Patrik (2003) a jako poslední Ivana a David (2006). Rodina osvojitelů byla informována o adopci, na děti se těšila. Žádný z příbuzných se k rodině po přijetí dětí neobrátil zády. Prarodiče k nim přistupují jako k ostatním vnoučatům. Problém s příbuznými nenastal ani při osvojení Davida a Ivany, kteří mají jednoho z biologických rodičů romského původu. Příbuzní se o osvojené děti zajímají, jsou obeznámeni s problémy, se kterými se děti potýkají. Dle vyjádření rodičů se snaží děti brát takové jaké jsou, i když je to někdy obtížné. Rodina z obou stran osvojitelů se vzájemně navštěvuje, podniká společné dovolené apod.

Myslím si, že vřelé přijetí dětí do nové rodiny bylo ovlivněno dostatečnou informovaností příbuzenstva o situaci osvojitelů.

2. Jaká byla reakce dětí na svoji novou rodinu?

Vztah k adoptivním rodičům se vyvíjel bez komplikací, již v předadopční péči mezi nimi vznikly kladné citové vztahy. Děti se poměrně rychle seznámily s rodinou a příbuznými. Tím, že jejich sestřenice a bratraci jsou podobného věku, šlo seznamování velmi rychle, především při hře. Jirkovi trvalo seznamování trochu déle, z důvodu nemoci se po příjezdu „domů“ upnul na adoptivní matku. Jakmile se uzdravil, začal poznávat lidi a věci, které pro něj byly nové, stejně rychle jako jeho sourozenci.

Adaptace dětí do nového rodinného prostředí probíhala dle rodičů úspěšně. Tím, že jsou osvojené děti velmi komunikativní, nečinilo jim problém navazování nových kontaktů a příbuzné si dovedly získat.

3. Jak se přijali osvojení sourozenci navzájem?

Vzhledem k tomu, že Adéla, Johana a Jiří spolu pobývali i v ústavním zařízení, byli jeden na druhého zvyklí. Patrik přestože byl taktéž jejich sourozenec, přišel do adoptivní

rodiny později, ale i tak se mu dostalo vřelého přijetí jeho sourozenců. Když dětem rodiče (o čtyři roky později) oznámili, že budou mít další dva sourozence, byly nadšené, společně se domlouvaly, s kým budou spát v pokoji, jak se spolu budou hrát atd.

V současné době se David nejraději hraje s Ivankou, ale ostatní sourozence neodstrkují. Rodiče připouštějí, že Ivana s Davidem se hrají spíše mezi sebou, ale věří, že se to s přibývajícím věkem změní. Za konfliktního člena sourozenecké skupiny bych označila Jirku. Je to proto, že nevydrží dlouho u jedné činnosti, po chvíli hraní začíná brát dětem jejich věci, ničí jim, co vytvořily apod. Pokud nemá dobrou náladu, je pro sourozence těžké s ním spolupracovat. Ivanka zase působí v sourozenecké skupině jako "komandant", neustále je upozorňuje a napomíná. Osvojitelé věří, že tyto roztržky mezi dětmi jsou běžné a postupem času vymizí.

Dle mého názoru se sourozenci mezi sebou přijali bez komplikací, občasné neshody přisuzují nezralosti, označila bych je za běžné.

4. Jak jsou děti přijímány kolektivem vrstevníků?

Se skupinou vrstevníků se osvojené děti setkávají především ve školce a ve škole. Informace týkající se vztahů mezi vrstevníky získali rodiče od třídních učitelů či učitelek ze školky. David, Ivana i Patrik se chovají v kolektivu dětí přirozeně, s dětmi vycházejí. Podle třídní učitelky se s Jirkou spolupracuje hůře, chce si vše dělat po svém, neplní zadané úkoly, ale nemá problém se začleněním do kolektivu. Johana je v dětském kolektivu velmi oblíbená, je komunikativní a s dětmi si rozumí. Adéla je poněkud komplikovanější osobnost. Výchovné problémy u ní vypukly až po nástupu do školy, právě z toho důvodu jí byla přidělena asistentka. Podle třídní učitelky ve škole mezi vrstevníky dobře nezapadla, nespolupracuje týmově, děti se s ní těžko domlouvají, často nejdříve jedná a pak teprve myslí. Otázkou však zůstává, proč se výchovné problémy často projevují ve školním prostředí a v domácím jen zřídka.

Shrnutí:

Celkově hodnotím adaptaci dětí jako úspěšnou. S novou rodinou a příbuznými se děti sžily rychle, navštěvují se, jsou spolu neustále v kontaktu. Adaptace mezi sourozeneckými skupinami proběhla téměř bez problémů, pouze Ivana a David se hrají více společně než s ostatními. Myslím, že to není tím, že by neměli rádi ostatní sourozence, ale spíše proto, že jsou na sebe nejvíce zvyklí, tráví spolu spoustu času, chodí společně do mateřské školy.

Přijetí skupinou vrstevníků se nevydařilo pouze u Adély, nespolupracuje týmově, do kolektivu nezapadla. Jedním z důvodů nevyvedené adaptace dívky mezi spolužáky může být její komplikovaná minulost.

ZÁVĚR

Cílem mé bakalářské práce bylo přiblížit problematiku náhradní rodinné péče a zároveň zhodnotit průběh adaptace dětí v náhradní rodině.

Bakalářská práce se skládá ze dvou částí. V teoretické části jsem charakterizovala jednotlivé formy náhradní rodinné péče, tj. osvojení, pěstounskou péči, poručenství a svěřením do péče jiné fyzické osoby než rodiče. V práci jsem zároveň shrnula platnou právní legislativu, která upravuje problematiku náhradní rodinné péče. Dále jsem objasnila proces a realizaci náhradní rodinné péče včetně následné péče o „novou“ rodinu. Myslím, že tato část může být velmi užitečná pro případné žadatele. V závěru teoretické části se zabývám zvláštnostmi, se kterými se potýkají náhradní rodiče při výchově nevlastních dětí. Jedná se především o rodičovskou identitu a dědičné dispozice osvojených dětí.

V praktické části se věnuji jedné z forem NRP, a to osvojením (adopcí). Konkrétně jsem se pokusila zhodnotit adaptaci šesti osvojených dětí v jedné rodině, tzn. jak se osvojené děti dokázaly začlenit a sžít se s novým prostředím a novou rodinou. Za tímto účelem jsem stanovila výzkumné otázky, jejichž prostřednictvím jsem byla schopna určit kvalitu adaptace jednotlivých dětí. Na základě rozhovoru s adoptivními rodiči, pozorování dětí a analýzy dokumentů jsem vyhotovila dílčí případové studie (kazuistiky) týkající se jednotlivých dětí, které byly rovněž jedním z podkladů pro zodpovězení stanovených otázek.

Z výsledků výzkumu vyplynulo, že adaptace osvojených dětí probíhala téměř bez komplikací, tzn. že všechny děti se dokázaly do nového rodinného prostředí relativně rychle adaptovat. Děti si vytvořily citové vztahy jak s adoptivními rodiči, tak s širším příbuzenstvem, což vyplývá z častých rodinných návštěv, společných výletů a prázdninových dovolených. Drobné komplikace jsem zaznamenala ve vztahu mezi jednotlivými sourozenci (hádky, žalování, apod.), tuto skutečnost bych však přisuzovala nezralosti a věku dětí. Přestože byla adaptace v rodinném prostředí úspěšná, při začlenění některých dětí do školního prostředí vyvstaly určité problémy (především výchovného charakteru). Rodičům bych doporučila pokračovat v důsledném přístupu k výchově. Vzhledem k možným negativním genetickým dispozicím dětí je důležité, aby osvojitelé byli pro děti správným příkladem, tzn. aby jim ukázali, jak správně navazovat kontakty, jak správně komunikovat s lidmi, apod.

Díky této práci jsem hlouběji pochopila důležitost náhradní rodinné péče, ale zároveň mnohá úskalí, která jsou s touto problematikou spojena. Případové studie mně umožnily nahlédnout do každodenního života adoptivní rodiny se všemi jejími klady a zápory. Musím říci, že role náhradního rodiče je velmi záslužná, ale zároveň nelehká. Proto lidé, kteří se rozhodnou přijmout „cizí“ dítě za vlastní, mají můj velký obdiv.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- [1] Listina základních práv a svobod č. 2/1993 Sb.
- [2] Úmluva o právech dítěte č. 104/1991 Sb.
- [3] Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů.
- [4] Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů
- [5] Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů
- [6] Zákon č.117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů

- [7] ARCHNEROVÁ, C. *Dítě v náhradní rodině*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-578-4.
- [8] KONEČNÁ, H. *Na cestě za dítětem*. Praha: Academia, 2003. ISBN 80-200-1055-6.
- [9] MATĚJČEK, Z. a kol. *Náhradní rodinná péče*. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-304-8
- [10] MATĚJČEK, Z. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*. Praha: Portál, 1994. ISBN 80-85282-83-6.
- [11] MATĚJČEK, Z., KOLUCHOVÁ, J., BUBELOVÁ, V., KOVAŘÍK, J., BENEŠOVÁ, L. *Osvojení a pěstounská péče*. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-637-3.
- [12] MATOUŠEK, O. a kol. *Metody a řízení sociální práce*. Praha: Portál 2003 ISBN 80-7178-548-2.
- [13] MATOUŠEK, O. *Slovník sociální práce*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-549-0.
- [14] MUSILOVÁ, M. *Případová studie jako součást pedagogické praxe*. Olomouc, 2003. ISBN 80-244-0749-3.
- [15] RADVANOVÁ, S., KOLUCHOVÁ, J., DUNOVSKÝ, J. *Výchova dětí v náhradní rodinné péči*. Praha: 1980. ISBN 14-198-80.

- [16] SCHOOLER, J., E. *Adopce, vztah založený na slibu*. Praha: Návrat domů, 2002. ISBN 80-7255-066-7.
- [17] ŠVARŤÍČEK, R.; ŠEĐOVÁ, K. a kol. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-313-3.

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

HZS Hasičský záchranný sbor

MŠ Mateřská škola

NRP Náhradní rodinná péče

ZŠ Základní škola

SEZNAM PŘÍLOH

- PI ŽÁDOST O ZAŘAZENÍ EVIDENCE ŽADATELŮ VHODNÝCH STÁT SE OSVOJITELI**
- PII ŽÁDOST O ZAŘAZENÍ DO EVIDENCE ŽADATELŮ VHODNÝCH STÁT SE PĚSTOUNY**
- P III: DOTAZNÍK PRO ŽADATELE**
- P IV: LÉKAŘSKÉ POSOUZENÍ ŽADATELŮ**
- P V: POSUDEK ZAMĚSTNAVATELE**
- P VI: POSUDEK OBECNÍHO ÚŘADU**
- P VII: SOUHLAS**

PŘÍLOHA P I: ŽÁDOST O ZAŘAZENÍ EVIDENCE ŽADATELŮ VHODNÝCH STÁT SE OSVOJITELI*

odbor sociálních věcí
Magistrát města Zlína, detašované pracoviště, Tr. T. Bati 3792, 762 69 Zlín
tel.: 577 630 800, fax.: 577 433 356, e-mail: janapoborilova@muzlin.cz

MAGISTRÁT MĚSTA ZLÍNA	Čís. dop.
Došlo:	Zpracoval
Č.j.:	Ukl. znak
Přílohy:	

Žádost o zařazení do evidence žadatelů vhodných stát se osvojiteli

Žadatelka

Příjmení, jméno, titul:

Datum narození: Stav:

Trvalé bydliště: Obec: PSČ:

Ulice, č. p. Telefon:

Žadatel

Příjmení, jméno, titul:

Datum narození: Stav:

Trvalé bydliště: Obec: PSČ:

Ulice, č. p. Telefon:

Žádám o zařazení do evidence žadatelů vhodných stát se osvojiteli podle § 21 odst. 3 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů.

Pokud krajský úřad nezprostředkuje osvojení do 3 let od nabytí právní moci rozhodnutí o zařazení do evidence žadatelů vhodných stát se osvojiteli a Ministerstvo práce a sociálních věcí poté do 6 měsíců, *souhlasím/nesouhlasím* v souladu s ustanovením § 21 odst. 5 písm.f) bod 1 s tím, aby tato žádost byla postoupena Úřadu pro mezinárodněprávní ochranu dětí za účelem jejího zařazení do evidence pro zprostředkování osvojení ve vztahu k cizině.

V dne

.....
podpis žadatele(ů)

Příloha: vyplněný dotazník a jeho přílohy

* nehodící se škrtněte

PŘÍLOHA P II: ŽÁDOST O ZAŘAZENÍ DO EVIDENCE ŽADATELŮ VHODNÝCH STÁT SE PĚSTOUNY

odbor sociálních věcí

Magistrát města Zlína, detašované pracoviště, Tř. T. Bati 3792, 762 69 Zlín
tel.: 577 630 800, fax.: 577 433 356, e-mail: janapoborilova@muzlin.cz

MAGISTRÁT MĚSTA ZLÍNA	Čís. dop.
Došlo:	Zpracoval
Č.j.:	Ukl. znak
Přílohy:	

Žádost o zařazení do evidence žadatelů vhodných stát se pěstouny

Žadatelka

Příjmení, jméno, titul:

Datum narození: Stav:

Trvalé bydliště: Obec: PSČ:

Ulice, č. p. Telefon:

Žadatel

Příjmení, jméno, titul:

Datum narození: Stav:

Trvalé bydliště: Obec: PSČ:

Ulice, č. p. Telefon:

Žádám o zařazení do evidence žadatelů vhodných stát se pěstouny podle § 22 odst.1 zákona č. 359/1999 Sb.,
o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů.

Žádám pouze o zprostředkování pěstounské péče.

V dne
.....
podpis žadatele(ů)

Příloha: vyplněný dotazník a jeho přílohy

Magistrát města Zlína, nám. Míru 12, 761 40 Zlín, Městské informační a turistické středisko, tel. 577 630 270, fax: 577 630 274, e-mail: is@muzlin.cz

PŘÍLOHA P III: DOTAZNÍK PRO ŽADATELE

ČÁST A DOTAZNÍK PRO ŽADATELE O SVĚŘENÍ DÍTĚTE DO SVÉ PÉČE

(osvojení , pěstounská péče , poručenství , jiné)

OSOBNÍ ÚDAJE

Jméno a příjmení: Rodné příjmení:
Datum a místo narození: Rodné číslo:
Bydliště:
Státní příslušnost: Národnost:
Rodinný stav: Náboženské vyznání:
Číslo občanského průkazu (pasu):
Kontakt: tel.domů: do zaměstnání: mobil:

VZDĚLÁNÍ (název školy, vyučení, odborné zkoušky)

- základní
- vyučen v oboru
- středoškolské
- vysokoškolské
- jiné odborné zkoušky

ZAMĚSTNÁNÍ (název současného zaměstnavatele, příp. předchozího, funkce, prac. doba, vzdálenost od místa bydliště apod.)

ÚDAJE O DĚTECH

1. Jméno a příjmení:
Datum narození: současný pobyt:
Dítě je vlastní osvojené v pěstounské péči manžela jinak

Zdravotní stav:

prodělal/a běžná dětská onemocnění:

trpí postižením tělesným smyslovým nebo duševní poruchou

pokud ano, jedná se o stav vrozený trvalý dlouhodobý krátkodobý
dlouhodobě se léčí:

Ostatní údaje:

2. Jméno a příjmení:

Datum narození:

současný pobyt:

Dítě je vlastní osvojené v pěstounské péči manžela jinak

Zdravotní stav:

Prodělal/a běžná dětská onemocnění:

trpí postižením tělesným smyslovým nebo duševní poruchou

pokud ano, jedná se o stav vrozený trvalý dlouhodobý krátkodobý

dlouhodobě se léčí:

Ostatní údaje:

3. Jméno a příjmení:

Datum narození:

současný pobyt:

Dítě je vlastní osvojené v pěstounské péči manžela jinak

Zdravotní stav:

Prodělal/a běžná dětská onemocnění:

trpí postižením tělesným smyslovým nebo duševní poruchou

pokud ano, jedná se o stav vrozený trvalý dlouhodobý krátkodobý
dlouhodobě se léčí:

Ostatní údaje:

MANŽELSTVÍ:

Manžel/ka:

Jméno a příjmení:

rozená:

Datum a místo narození:

rodné číslo:

Datum uzavření sňatku:

Délka známosti před sňatkem:

Délka společného soužití před sňatkem:

Pořadí manželství:

Jste-li rozveden/a:

kolikrát:

ve kterém roce:

Kdo podal návrh na rozvod a z jakého důvodu:

Děti z předchozích manželství:

ano/ne

kolik:

Jste s dětmi v kontaktu_:

ano/ne

jak často:

Žije s Vaší rodinou někdo ve společné domácnosti:
(kdo, proč, jak dlouho, jak se účastní Vašeho společného života apod.)

RODIČE:

M A T K A :

Jméno a příjmení:

rozená:

Datum a místo narození:

Datum úmrtí, příčina:

O T E C :

Jméno a příjmení:

Datum a místo narození:

Datum úmrtí, příčina:

Sourozenci:

ano/ne

počet sourozenců, věk, pohlaví:

BYTOVÉ A MAJETKOVÉ POMĚRY:

(uved'te, kde žijete, jak velký obýváte byt nebo dům, vybavení bytu, zda máte k dispozici zahradu apod.)

Uved'te vlastnický vztah k bytu nebo domu, kde žijete

Ostatní majetkové poměry:

VAŠE FINANČNÍ SITUACE:

Příjmy pravidelné	ano/ne		ve výši:
Příjmy nepravidelné, občasně	ano/ne		ve výši:
Dávky státní sociální podpory	ano/ne	druh dávky:	ve výši:
Dávky sociální péče:	ano/ne	druh dávky:	ve výši:
Soudně určená vyživovací povinnost	ano/ne		ve výši:
Jiná platební povinnost	ano/ne	jaká:	ve výši:

ZÁJMY:

Jsem členem:

zájmového sdružení	ano/ne	politické strany	ano/ne
sportovního oddílu	ano/ne	náboženské společnosti	ano/ne
občanského sdružení	ano/ne	jiné:	

Volný čas trávím:

ZKUŠENOSTI S DĚTMI:

(uved'te, zda jste vychovával/a nějaké dítě, současný kontakt s tímto dítětem, jeho věk, výchovné poznatky, příp. jiné zkušenosti a poznatky z práce s dětmi)

Datum:

Podpis žadatele:

PŘÍLOHA P IV: LÉKAŘSKÉ POSOUZENÍ ŽADATELŮ

VYJÁDRĚNÍ LÉKAŘE KE ZDRAVOTNÍMU STAVU
ŽADATELE O NÁHRADNÍ RODINNOU PÉČI

vyplní registrující praktický lékař pro dospělé

razítko úřadu

Příjmení, jméno, titul	
Trvalé bydliště	
Rodné číslo	
Vlastní lékařské vyšetření	
Anamnéza rodinná	
Anamnéza osobní	
Anamnéza sociální	

Objektivní vyšetření	
Orientace	
Kontakt	
Sluch	
Zrak	
Chůze a stoj	
Pohyblivost	
Hlava	
Krk	
Hrudník	
Břicho	
Páteř	
Končetiny horní , dolní	
Diagnostický souhrn	
Současná terapie	
Přiložené odborné nálezy	
Razítko a podpis lékaře:	Datum:

PŘÍLOHA P V: POSUDEK ZAMĚSTNAVATELE

HODNOCENÍ ZAMĚSTNAVATELE

Název a adresa zaměstnavatele (IČO):

Potvrzujeme, že je u nás zaměstnán/a
(jméno, příjmení, dat.narození zaměstnance)

od a v současné době je pracovně zařazen/a jako

.....

1. Pracovní hodnocení:

2. Porušení pracovní kázně

ne ano ojediněle opakovaně

(v případě porušení uveďte bližší informace, příp. použité sankce)

3. Celkové hodnocení:

V dne

Razítko a podpis

PŘÍLOHA P VI: POSUDEK OBECNÍHO ÚŘADU

Magistrát města Zlína
náměstí Míru 12 • 761 40 Zlín

VÁŠ DOPIS ZN.:
ZE DNE:
NAŠE ZN.:
VYŘÍZUJE:
TEL.:
FAX:
E-MAIL:
DATUM:

Obecní úřad

Žádost o vypracování charakteristiky na občana (manžele)

Obracíme se na Vás se žádostí o vypracování charakteristiky na občana (manžele) kteří požádal/li o svěřeni dítěte do osvojení (pěstounské péče).

Ve své zprávě se zaměřte zejména na to, zda se nejedná o problémové osoby, jejich pověst, rodinný život, případně další důležité skutečnosti o jejich osobě, které jsou Vám známy. Protože Vaše vyjádření bude sloužit jako podklad pro vydání rozhodnutí, věnujte mu prosím, náležitou pozornost.

V této souvislosti Vás upozorňujeme na ustanovení § 57 zákona odst. 2 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů (dále jen zákon SPOD), kde je stanovena povinnost zachovávat mlčenlivost o skutečnostech, se kterými jste se při provádění sociálně-právní ochrany, nebo v přímé souvislosti s tím seznámili. Dále Vás upozorňujeme, že fyzická osoba se dopustí přestupku tím, že ztíží péči osvojitele nebo výchovu osvojence prozrazením nebo rozšířením údajů o osvojení dle § 59 odst. 1, písm. e) zákona SPOD, za který lze uložit pokutu dle § 59 odst. 2 zákona SPOD do 50.000,- Kč.

Zprávu nám zašlete zpět v nejbližším možném termínu.

S pozdravem

PŘÍLOHA P VII: SOUHLAS

Souhlas

V souladu s ustanovením § 21 odst.5 písm.g) zákona č. 359/1999 Sb., ve znění pozdějších předpisů (dále jen zákon SPOD), souhlasím s tím, že orgán sociálně-právní ochrany zprostředkující osvojení nebo pěstounskou péči je oprávněn:

- Zjišťovat další údaje potřebné pro zprostředkování, zejména o tom, zda způsobem svého života budu zajišťovat pro dítě vhodné prostředí,
- Kdykoliv zjistit, zda nedošlo ke změně rozhodných skutečností uvedených ve spisové dokumentaci.

V souladu s ustanovením § 21 odst. 5 písm. h) zákona SPOD souhlasím s účastí na přípravě fyzických osob k přijetí dítěte do rodiny, kterou zajišťuje dle ustanovení § 11 odst. 2 písm. a) zákona SPOD krajský úřad.

.....
dne

.....
podpis

.....
podpis